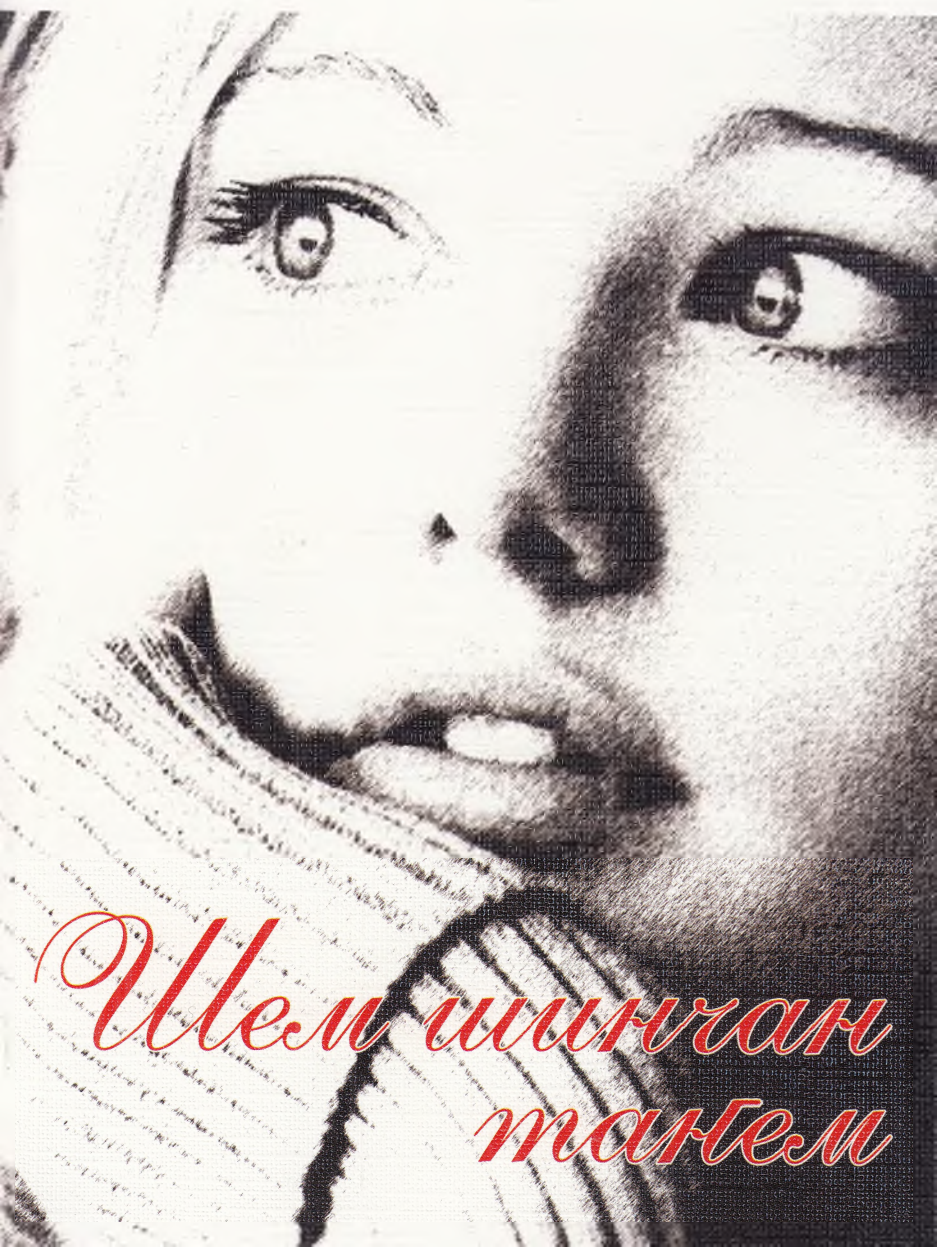

Владимир Матвеев

*Шел шинган
матем*

Владимир Матвеев

Шел шинчан танем

Почеламут ден муро-влак,
ойлымаш, монодраме

Йошкар-Ола
Марий Эл писатель ушем
2014

УДК 821.511.151
ББК 84 (2=663.2) 6-6
М 33

Книгам Марий Эл Республикысе Тӱвыра, печать да калык-влакын пашашт шотышто министрствын «Массовый информации да книга лумо пашам 2014–2020 ийлаште полталын, вияҥден колтымаш» целевой программж почеш савыктыме

Матвеев Владимир (Матвеев В.В.)

М 33 Шем шинчан танем (Черноглазая подруга): Почеламут ден муру-влак, ойлымаш, монодраме. — Йошкар-Ола, Марий Эл писатель ушем, 2014. — 60 с.

ISBN 978-5-91716-338-3

Владимир Матвеев сылнымутым школышто тунеммыж годымак сераш тӱналын. Почеламутшылан семым шкеак кельингара да сцене гочын йонгалтара. Мурыжо-влак калык коклаште кумдан шарленыт, пагалымашым муыныт, кӱкшын аклалят. Тиде книгалке тыгак «Стапан ват ентай» ойлымашым да «Марпа» монодрамым пуртымо. Книга тӱрлӧ ийготан лудшо-влаклан темлаатеш.

УДК 821.511.151
ББК 84 (2=663.2) 6-6

ISBN 978-5-91716-338-3

© Матвеев В.В., 2014

NOTENHEIM

ОТЫМБАЛ

Ший энгер, нияталын түрөтөм,
Йогалеш, шелын тыйым покшеч,
Куэрла пойдара ю түсетым,
Эх, уке мотор ял тыйын деч!

Отылаже уजार түсым налын —
Пеледалын уэш кундемем.
Ший ержат, чурийончышла койын,
Мыйымат моторракым ыштен.

Куэрет йырым-йыр шарлен кушкын,
Шүшпык семже ял мучко шарла.
Колатат, шолт! тошкалын, кеч кушто:
Көргө чоным куан авалта.

Отымбал, таче угычын корныш
Ужаташ тыланет логалеш.
Чу, шорталме йүкет мылам солныш...
Жап шуэш, пөртылам мый мөнгеш.

Ала шып тымык кас шумо годым,
Мондалат мыйым тый йөршынак.
Мый шонем эреак, кеч-кушечын
Пөртылам тый декет шочшетла.

Шуэш мыйын йүмем яндар вүдым,
Памашет гыч кидем ден коштал,
Шуэш тыйым ужмем теле йүдым
Тылзе волгыдо дене пырля.

Отымбал! Шүмемлан моткоч шерге:
Тый гает уке шерге кундем.
Коремет гай кугу да чот келге
Тый декетше шүм-чон шижмашем!

Отымбал, курымлан тыйын эргыч
Мый лиям, тый ўшане мылам.
А каем гын торааш, мўндыр вер гыч
Сай саламым колташ тўнгалам.

2004

ГИТАР ЙОЛТАШЕМ

Налам кидышкем мый гитарым,
Лыжган марий семым шоктем.
Кыллам тўкалтен чаманалын:
Ты сем ден чонем луштарем.

Палем, тыланет тиде муро —
Шинчашке тура ончалмаш...
Тыге ончалмет ден ит шуро
Шўмемым кошар имыла.

А кызыт тунамсым шарналым —
Шинча ончылнемак улат.
Ужам теве: кидым қолталын,
Шенгек ончалде ошкылат...

Омеш тый кончет кажне йўдым,
Ушем гыч от лек нигунам.
Шарнем, аралем мый кум мутым,
Шыпак кудым маньыч мылам.

А уло мо кызыт, каласе,
Тунамсе гаяк келшымаш?
Тунамсе мемнан чон кокласе
Пожар гай шўмна йўлымаш?

Молан тудо тул йөрен кайыш?
Иктат огеш пале, докан.
Шуына мо, каласе, ме сайыш?
Уке лач вашмутшо гына...

Кончет мыланем тые веле,
Эртен ошкылшат тый улат.
От пале, моткоч тыйым неле
Тўжем ең коклаште муаш.

Налам кидышкем мый гитарым
Уэш сылне семым шокташ,
Тунамсе сай жапым шарналын,
У мурым тылат муралташ.

ИТ ЛҮД, МЫЙ ПЕЛЕНЕТ УЛАМ

Ит лүд, мый пеленет улам.
Шындем тылат вачем, шорташ шонет гын.
Я өпке мутым ойлынет мылам?
Мый колыштам. Вашеш кидет шует гын,
Кидем ден кормыжтен ырыкталам.

Ит лүд, мый пеленет улам.
Қолнет гын шыма мутым, ом чамане,
Йүдвошт тылат ойлен кертам.
А муралташ гын, муралтем мый, ане,
Баян сем дене пойдарен каснам.

Ит лүд, мый пеленет улам.
Чот өндалам, кас юж ден кылменат гын.
Эр марте пеленет кодам...
Мотор түрветым шупшалаш йодат гын,
Мый тауштем, да шокшын шупшалам.

Ит лүд, мый пеленет улам.
Сур пире корнывожыштет кия гын,
Той кердым кидышкем налам,
Поктен колтем. Уэщ-пачаш мия гын,
Мый шакшым яра кид денак күрлам.

2006

ЙӖРАТАШ ШОНЕТ ГЫН

ЙӖраташ шонет гын, мыйым вел йӖрате.
Кудалташ шонет гын, йӖршын ит кудалте.
Вученам чон вургыж тиде ю шомакым,
Тиде пиалемлан пален омыл акым.

Шупшалалтме тамже тӱрвешемак кодын,
Вуктекем лишемыч тые воштыл-модын.
Сусыртыш чонемым, йӱлыш чыра сефын...
Шӱм-чон толкын кече пӧлеклен у сефым.

Лийынат эн лишыл, ӱшаненак омыл...
Тыйын верчын шкетын ӱмырешлан кодым.
Кечын тул йолваже, йӱдын ший алгаже
Лийыч ынде ӱмыл — эртышын кышаже.

Шуйышыч кидетым пиаланна верчын —
Кошкыш ночно йӱдшӧ, йӱкшыш ныжыл кече.
Кайыкын ю мурыжо шарнымаште лийже...
Шкетынак кодалме — пӱрымашын сийже.

ЙӖраташ шонет гын, пале койышем,
Кудалташ шонет гын, мондо шомакем.
Тек вучаш ом шоно сӧрымӧ шомакым —
Тиде пиалемлан пален омыл акым.

2005

ШИНЧАВҮДЕТЫМ МЫЙ ОМ ШОГО

«Шинчавүдетым мый ом шого...»

Юрий Русанов

Шортат... Молан?.. Ит кучо шыдым.
Каем, нимом шарнаш ом кодо.
Тый ит йокгаре шинчавүдым —
Шинчавүдетым мый ом шого.

Шортат? Мыят шудальым шкемым...
Шинчаш тура ончен ит шого.
Вот палышыч пашамым, шемым...
Шинчавүдетым мый ом шого.

Шортат! Палем, чонетлан йөсө,
Изиш йөратымаш ден модым.
Коклашкына верланыш весе —
Шинчавүдетым мый ом шого.

Шортат. Шинчавүдет чыпчалте...
Да! Кертым кумылетым тодыл.
Кузе умбак лияш шоналте...
Шинчавүдетым мый ом шого.

Шортат... Йөратенат, коешыс...
Но мый каем, улмемым мондо.
Ончалтышетым колто весыш...
Шинчавүдетым мый ом шого.

2007

ЧОНЕШТЕН ОТ КЕРТ

Чонештен тый от керт, шулдырет ит шаралте,
Мый ом колто уэш йӱд вашеш.
Йӱк-йӱан шортшо шем ойго ден курымлалтын,
Шинчавӱд чылт шемемын ошеш.

Чонештен тый от керт, кумылем ит тарвате,
Толынам тый декет ик жаплан.
Пиалемым вучен, кумылемже волгалтын,
Пеленетак лийнем, но молан?

Пиалем, чонештен тый от керт сур кавашке,
Чон воктен пудалем курымлан.
Мый палем, тый вашкет пиалан ош тӱняшке,
Уке тушто лач верже мылам.

Чонештен тый от керт: шӱлышет кодын огыл,
Теныз вӱдыш чыкем жап шуде.
Ну, молан тый вашкет, кече тул дене модын
Когартет шемеммеш шулдырет?

Чонешташ тый ит тошт пӱрымаш дене модын,
Ит руалте шӱчанше паем.
Ик чӱчалтыш вием тыланет гына кодын,
Шижамат, когарга шомакем.

2004

ЧҮКТАЛТЕ У ШҮДЫР

Шем йүдым мардеж толкын семын
Лум чинчым поген шалата.
Кеч мланде чал түс дене темын,
Кава адакат шавалта.

Но тылзым ужаш пешак неле:
Лум пырче шинчам йымыкта.
Алгаже волгалте, а тебе
Йолваже коклан чытырна.

Чучеш, ош лум дене варналын,
Волат шүдыр-влак чүчкалтен.
Кавам пуйто нуно кычалыт,
Ший корным почешышт коден.

Чылт суксо вола ош түня гыч,
Пиалым шонен пörтылташ.
А ший Оза-тылзе тора гыч
Тырша тулжо дене полшаш.

Но йомыт, ужде икте-весым,
Торлат, у пиалым ужде...
А тебе тора йүдвел вечын
Мардеж толкыналте шижде.

Но күшнө, лач тылзе воктене
Чүкталте у шүдыр шыман.
Волгалте чотрак у түс дене
Кавашке кумда корнына.

У шүдыр у шүлышым пуртыш.
Мардеж кредалеш талышнен.
Но тудо шүмбел кава-суртыш
Садак ок керт керылт пурен.

А шүдыр йолга пеш тора гыч:
Ок ончо йымакше өрткен.
Лиштак, ош лум дене варналын,
Лум чинче пörдеш аңырген.

Лүдам мый, кунам трук мардежше
Вашка талышнен керылташ.
Кеч ший Оза-тылзе воктенже
Кодеш мо у шүдыр йўлаш?

2007

* * *

Эр-эрдене тўтырам вашлийым,
Тылзе тул йоммек, чашкер велен.
Ер-энҗерын йылгыжалтше шийым
Тул шинчам пычкемыштат кучен.

Тек улам ойгем ден ик тўняште,
Чон сортам йўлаш тырша тачат.
Трук водем гын, тул лиеш пурлаште,
А шолаште шун чонем мерча.

Шем тўня тек агыже куаным —
Мый ом саке ойганен вуем.
Илыш-корныштем тамлем зияным —
Аралаш тылат, мотор суксем.

Шолып иленам ты ўчылан мо?
«Вўрлан — вўр» манмаш ок шоч ушеш.
Кок сортам ушен, чонем муам гын,
Эн кугу пиал мылам лиеш.

Пыдалаш ом тырше пўрымашым,
Юмо гай лияш кеч шоненам.
Чынлан ваштарешыже шогалше
Пиалан каваште лийынам.

Икте лач... Ал кече волгалтмеке,
Шун чонем кунам ырен чўчка,
Тул ден вўд коклаште шогымеке,
Ош мотор суксем полшаш вашка.

2006

КУЭ ЛЫШТАШ

Ужар лышташ камвозо мландүмбаке,
Мотор куэмын укш деч ойырлен.
Мардеж нангайыш модыктен умбаке,
Урем йолгорныш пыштыш пörдыктен.

Куэ-аважым тыгеракын кодыш:
Ала жап шуын огыл ойырлаш?
Эр кечыйоллан лийын тудо модыш,
А кызыт корнывожышто кияш?

Эрта айдеме, шиждегеч тошкалын...
Кузе лышташ чыла чытен кертеш?
Кеч вий-куатым ок керт тудо налын,
Шүм-чонжо тидланак кошкен шортеш!

Ужеш кеч эреак кавам да кечым,
Пиалын тиде тамже кочырак.
Молан гын тиде шучко мардеж верчын
Тöшакше лие корнысо пурак?

Шортеш куэ лышташ, а шинчавүдшö
Нöрта пуракым, шем кышам коден.
Эрта кечат, эрта пычкемыш йүдшö...
Лышташ кошкен, шинчавүдшат пытен.

Уэш мардеж трук нангая умбаке,
Йомеш лышташ, пыта кошкен, шула.
Кеч мыйын шүмым саке тул үмбаке:
Нангайыш тудо чонемат пырля.

Лышташ гаяк улам мый ты тўняште,
Чын корно деч молан гын торленам?
Чучеш мылам — йомам, но, шонымаште,
Чонем — ужар лышташым — кычалам!

2005

САМЫРЫК ПАГЫТ

Самырык пагыт — мотор рвезе пагыт,
Ўмырын шийже, куанлан чевер —
Порсын ю шулдыржо дене ондалын,
Сылне ю чинчыжым мучко шавен.

Чон пеледеш латкандаш ияш годым,
Пуйто кўзет кайыкла пыл лонгаш
Да чонештет, кечыйол дене модын,
Кечын ал тулжым тыршен руалташ.

Кажне шарна олык мучко куржталмым,
Поро йолташ дене кидым кучен,
Йўксö гай шулдырым ваш шуялталын,
Шокшын ондалмым, вашла шыматен.

Йўдым ший тылзе йымалне, шып годым,
Шўшпык лач эркин кунам шўшкалта,
Шöртнö ер серыште, коктын вел кодын,
Ал тўрвымат ушымаш ок мондалт.

Көн гын сита вийже, тидым мондалын,
Сылне, мотор илыш дене илаш?
Самырык пагыт кода юзо палым,
Тудым огеш лий йөршеш ўштылаш!

Кö гын монда тудым жап эртымеке?
Кö гын шона титаклен öпкелаш?
Шонгылык пагытыш трук тошкалмеке,
Кö Юмо деч огеш йод пöртылташ?

Самырык пагыт — мотор рвезе пагыт.
Кажне, шонем, чаманен каласа.
Тудо шижде, но моторын эрта гын,
Рвезе лияш ўмыреш чон кўшта.

2008

КЕЛШЕН ОМЫЛ

Воктенетше лумла мый шулем,
Воктенет шомакемже йўла,
Тачат мые сайын палем:
Кумылет весылан йывырта.
Ала йышт вожылал шыргыжмем
Тыланет лийын огыл пөлек?
Ала порын шинчам пўалмем
Шўмыштет шыде тулым чўктен?
Ала кажне гана вашлиймек,
Ал пеледышым кондымемлан.
«Йөратем» манын чоным почмек...
Ала ты оемлан сыренат?
Тек туге... Келшен омыл тылат,
Но лач иктым гына каласем —
Ўмыреш садак шкетын кодат:
Тый от мошто улмаш йөратен.

МАРДЕЖ

Лыжга мардеж тованше укшым
Төрлаш тырша, шыман пуал...
Авам нөлтале шовыч лукшым —
Каем умбак, суртем кодал.
Пуа мардеж. Уэш ниялтыш
Чылт авамла ласкан, лыжган.
Вара тупем гыч шып пералтыш:
«Корнетше лийже пиалан!»
Палем мый, корныштем авамжым,
Мардеж лач алмашта докан.
Ойырлымашын кочо тамжым
Мый таче шўмыштем шижам.
Ойырлымаш... Молан гын тудо
Ишен пура шўм-чонышкем?
Мардеж тованше укш ден модо,
А кызыт угыч воктенем...

2006

ИТ ОЙГЫРО

Авалтыш волгыдо шўм-чоным,
Кунам вашлийым ик кастен.
Да шонымем огеш шу молым —
Верангыч тые шўмешем.

Но кажне кечын шўлыканым
Ужам мый тыйым, йолташем.
Молан гын пуртышыч пораным
Чот шучкым, йўшгым шўмышкет.

Ойганыметым ужын, южым
Мый уло онг ден шўлалтем
Да лишемам. Чонемым туржын,
Мый кумылетым нўлтынем.

Шўмыштет йўр талышна гын,
Толам, коштем тўтанымат.
Чоныштет поран лўшка гын,
Миен, чарем мый тудымат.

2003

* * *

Ом тошт мужедаш мо лийшашым:
Сайракшым
Осал дечын йышт ойыраш шонен омыл,
Мо сомыл
Вуча гын умбакше — шукталтше,
Куралше
Тореш куралаш тарвана гын, куралже...
Мый огым.

2010

нүгө

ШЕМ ШИНЧАН ТАҢЕМ

Семҗе Ильдар Шариповын

Угыч волыш кас рүмбалге,
Тымыкым мылам сөрөн.
Ужынам ик шем моторым,
Йомо ынде йүдомем.

Припев:
Шем шинчажым модыктен
Кодыш чоным ырыктен.
Пуйто шошо — пуйто шокшо —
Только угыч шүмышкем.
Мөр үмажым шупшалнем,
Воктенем эре уждем.
Шем шинчан мотор танем
Йүдшө-кечыже шонем.

Тудын ныжыл онгыр йүкшө
Памаш гай йонга мылам.
Ошкыләш да пуйто йүксө
Ший энгерышкем вола.
Припев.

Шем шинча шүмем йүлалтыш,
Йүдомем уке йөршеш.
Ситыш ик шыма ончалтыш
Йөраташлан үмыреш.
Припев.

2010

ИТ ВУЧО

Семже Вячеслав Осиповын

Ит вучо сылне шошым —
Ок пörтыл тый декет.
«Танемже мөнгө толжо», —
Шке семынет шонет.

Припев:
Но көргө чонын йөсүм
Чытен илен лекман.
Вашлийын жап гыч весым,
Лият тый пиалан.

Арам пычкемыш йөдүм
Тый тудым шоненат.
Вара, вашмут деч лүдын,
Шудалын шортынат.
Припев.

Арам тый ужаталыч
Да сөрышыч вучаш,
Но шкетынак кодалыч.
Тыгай йөратымаш.
Припев.

Возен качет: «Ит вучо.
Мый весым йөратем».
Кузе шүметлан чучын?!
Пустангын он, палем.
Припев.

2003

ЙОМДАРЫМЕ ШҮҮЛЫШ

Семже Владимир Матвеевын

Кунам уэш кастене тый лектат?
Йүр шинчавүд ден сусыртен чонем,
Толеш тек шүлык шүмышкем адак,
Но үшанен, лекметымак вучем.

Припев:

Омеш кончет, улат тый ош суксем,
Но шыргыжметлан весе куана.
Тек лийже мыйын шүдө сулыкем,
Садак чонем кавашке чонешта.

Мый титаклаш ом тошт ош йүдымат,
Кунам чоннам ушен ме шортынна.
Велале кочо чинчыжым тылзат —
Чылт көраненак шорто мыланна.
Припев.

Но жап эртен. Тый өпкелен шортат.
Түрветын тамже кочо мыланем.
Молан тунам орадым ужынат,
Но ужын отыл кошкышо чонем.
Припев.

2006

ИКЫМШЕ ЛУМ

Семже Жаудат Гильмановын

Ах, могае сылне, ах, могай йомак
Кончыш таче омешем мылам:
Пуйто возын садышкем ош лум адак,
Шарныктен вашлийме пагытнам.

Припев:

Икымше лум — эн волгыдо шижмаш.
Кө пала, молан йомеш шулен?
Кидкопашке чинчым налын шупшалам,
Чон шокшем эрелан пөлеклен.

Ах, кузе моторын, ах, кузе йүлен
Йөрәтен ончен шыма шинча.
Ұмырлан пырля лияш мыят сөрән,
Йодынам эн ныжылге ўмам.
Припев.

Ах, мыңяр шомакым, ах, мыңяр лыжгам
Ойлышна ме икте-весеылан.
Йүштө лийын огыл самырык шүмлан,
Шүм-тулна тачат волгалт йўла.
Припев.

2011

УНАМ-ВЛАКЛАН

Семже Жаудат Гильмановын

Воктенем — чыла родем,
Чонлан шерге пелашем —
Вучымо пайрем мемнам пырля ушен,
Йывыртен садлан изи шүмем.

Эх, ом чыте мурыде,
Поро мутым ойлыде!
Ўмырем тендан пелен ласкан эрта,
Шүм-чонемже шкеак мурыкта.

Сайлан сай ден вашештен,
Куандам мыят пайлем.
Ончалал колтем шинчашкыда шыман,
Кумылемже пуйто шулдыран.

Эх, гармоньжо — ямле сем,
Ныжыл мурым шуйдарем.
Тек мутем чондам вўчка да ырыкта —
Налза тиде мурым пеленда.

2010

ТЫГЕ ЛИЕШ МО ЙӖРАТАШ

Семже Артур Ефремовын

«Адак йӖратымаш нерген мура» —
Манеш дыр иктаж-кӧжӧ шылтален.
Кузе вара чонем почаш — ала?
ЙӖратымаш шӱм-чоным авалтен.

Припев:
Тӱжем пеледышым мый ончыкет пыштем,
Шагал гын тиде, шӱдырым волтем.
Чон пелашем, пиал — тылат кӧра илаш!
Тыге лиеш мо йӖраташ?!

Уэш чонем рӱпша йӖратымаш,
Тӱня — эн сылне! Каважат кумда.
Ласка чонлан мураш, ласка илаш,
Кунам кок шӱм ӱшанлын йӖрата!
Припев.

«Адак йӖратымаш нерген мура», —
Манеш дыр иктаж-кӧжӧ шылтален.
Мый шыргыжам да вашештем тура:
«Кертат мо мыйын семын йӖратен?»
Припев.

2012

КЕЧ ЛҰМЕТЫМ КАЛАСАЛ

Семже Евгений Бахтинын

Леве йүр корнем нөрта,
Чонем пыл ўмылта.
Йүр йымалне ошкылам,
Ал кечым кычалам.
Кө гын эртыш воктечем?
Кө тўкалтыш гын вачем?
Тек йүр йүреш,
Чонем шижеш: тудо мылам күлеш.

Припев:

Кеч ончалын шыргыжал,
Кеч шинчатым модыктал.
Кеч лишемын шыматал,
Кеч лўметым каласал.

Йүр мо пиалеш конден?
Я пўрымаш колтен?
Вургыжын, шўмем вучен,
Тудак омеш кончен.
Шарыш волгыдым йырваш,
Ок қўл кечым кычалаш.
Тек йүр йүреш,
Чонем модеш, тудым шонен уэш.
Припев.

Леве йүр адак шыжа,
Арам шортеш кава.
Тый декет корнем нөра,
Шем пыл эртен кая.
Угыч тыйым вашлийнем
Шонанпыл кўвар воктен.
Тек йүр йүреш,
Чонем йодеш: тый тол гына уэш.
Припев.

2014

ЧОНЫМ ПОЧЫН МУРЕНА

Семже Артур Ефремовын

Мурем мый уло йўкын,
Тек муρο чонгешта каваш.
Вет тарвата чон лукым,
Луктеш куаным, шукым,
Пиал ден темше сем аршаш.

Припев:

Монгыштө я пашаште,
Лишыл корно я тораште,
Сылне марий мурым муралтал.
Муρο шулдырет шаралте,
Чоным почын тый муралте,
Сылне ош тўнялан йывыртал.

Мурем мый чоным почын,
Тек муρο чонгешта тораш.
Колтет гын шўм-чон гочын,
Кертеш сай муρο шочын,
Да весела лиеш илаш!
Припев.

Мурена ме ик йўк дене,
Тек мурына йонга йыраваш.
Я ныжылге эрдене,
Я тымык шып кастене
Чонет вўучка ты сем аршаш.
Припев.

2014

ТЫЛАНДА

Семже Александр Речкинын

Эр кечым моктышо турий
Кава шепкаште лўнгалта.
Чонем авалтыш юзо вий,
Да кайык гай шўмем кўлтка.
Пўртўсын сылныжым поген,
Мый тыланда пўлеклынем.
Шўлымем шижам, ылымем шижам,
Кунам мый пеленда улам.

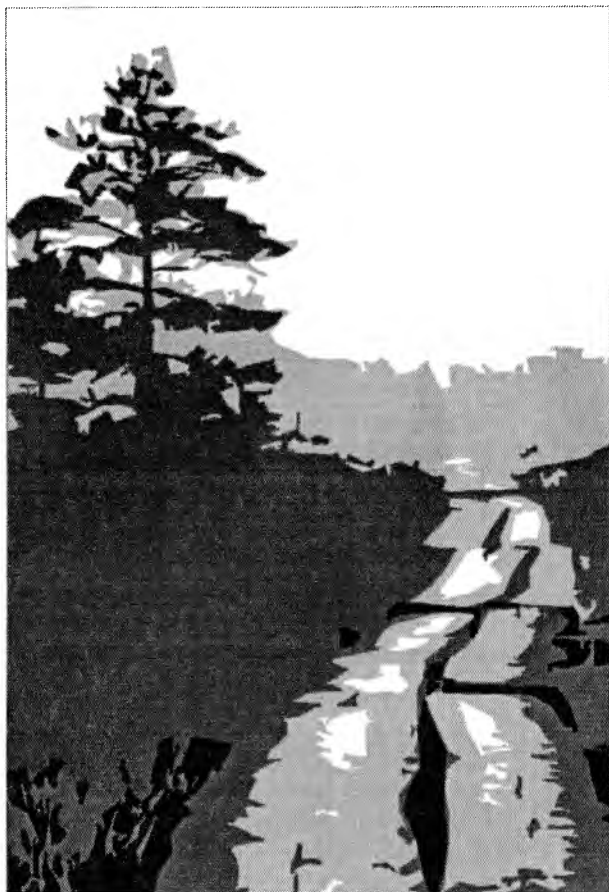
Припев:

Мыняр шомак ойлалтын,
Мурат мыняр муралтын,
Но кўргө чон шижмашым
Мый шылтен ом керт.
Мый тыланем пиалым,
Ласкалыкым, куаным.
Нал пўлекем, поро калыкем!

Уэш пырля ме улына,
Пырля кыра мемнан шўмна.
Шыма ончалтышдам ужам,
Лай поро кумылдам шижам.
Тек курым-влак эртат йоген —
Ок торло муро деч чонем.
Шўлымем шижам, ылымем шижам,
Кунам мый пеленда улам.

Тек ылыш муро гай лиеш,
Тек воктенда пиал кодеш.
А ойгыда кая эртен —
Чон почын угыч тыланем.
Кузе изи турий мура —
Изи чонем тугак чўчка.
Изи шўмем эре кыра
Лач тыланда, лач тыланда!

ÖZELİNİZ

СТАПАН ВАТ ЕНГАЙ

1

— Почат — уке? Окнатым шалатем! — Тамара яндам кыра. — Пенсиет чаманенат мо? Ик падыраш уныкатлан кеч кампеткым налын пуэм ыле...

Кенгеж йүдрүдын орышо үдырамашын кычкырыме йүкшө торашке шокта. Тудлан пошкудо сурт-оралте гыч пий-влак вашештат: йүдым ласкалыкым коден коштшо айдемым вурсат. Теве Лаймырын кудывечыштыже тул чүкталте, вате ден марий, ваш йышт мутланен, уремыш вашкат.

— Адак аважым андыктара... — ватын йүкшө шоктыш.

— Стапан ват енгайжын чытышыже кузе сита ала? — марийже вашешта.

— Эй, Тамара! Логаретлан ок сите мо? — Лаймыр вате үдырамаш дек тура керылтеш.

— Тыйжын мо пашат? — Тамара вашкудо гыч куржын лекше вате-марийым огешат ончал.

— Ушетше уло мо, Тамара? Йүдым шонго еным ит тревожи, ласкан каналташыже пу, — Лаймыр вате Тамара дек толын шогалеш.

— Таче авай пенсийым налын, уныкажлан ик мүгиндымат налын ыш пу! — Тамаран йүкшө оралген.

— Ит жалыви, намысдыме! Аван пенсийжым вучен ила, ужат? Кай! Пашам ыште.

— Тыйжын мо пашат — манам? Авайын пенсийжым теак лүштен киеда. Мыйын толмылан эре «уке» манеш.

— Арака деч молыжым садак нимат от нал, — Лаймыр вате Тамарам, палисадник гыч, кынервуйжо гыч кучен, вүден луктеш, вара лыжгарак йүк дене пелешта: — Кеч икшывет нерген шоно, Тамара, школыш каяш шуын вет.

— Шуын... и мо? Кая, тунемеш...

— Сайын чикташ, книгаг налаш күлеш.

— Мыйын икшывем рожын йолаш дене ок кошт...

— Тамара, ну кеч изишак чарне, а? Арня дене йүшө коштат вет, үдырамаш вужа намысетат уке мо?

— Көн могай пашаже мый денем? Кузе моштем — туге илем! — кидшым шупшыл коранден, Тамара шке семынже вурседылын, урем дене күшкыла ошкыл колтыш.

Лайдемыр ден ватыже почешыже икмыняр жап ончен шогыштат, Овроси ковайын капкажым шўкал ончышт:

— Стапан ват енгай, тыштак улат мо? — Лаймыр вате шыпрак йодеш.

— Кайын йомо мо, калер? — шонгыенгын йўкшө шок-тыш, капка тўкө кочыртатен волен кайыш, вара кова шкежат койылалтыш.

— Кайыш ынде, эр марте кошташыже муэш, — Лаймыр вате пычкемышыште шонго Овросин какши капшым чаманен вўчкалта.

— Эй, Юмет, ынде чыла пеледышем тошкен пыта-рыш, — Овроси ковай палисадник омсам пыкше почо да пеле шортмо йўк дене ешарыш, — георгинжым Венюла-нак школыш нангаяш шынденам ыле.

— Ит шорт, Стапан ват енгай, Рита тылат шкенан пакча гыч конден пуа, — ты марте шып шогышо Лаймыр йўкшым лукто. Тудо пелашыже пелен ынже лўд манын лектын, ўды-рамаш-влакын шургымашышкышт шўшкылтын огыл.

— Ом шорт... чаманем... — Овроси ковай чытырыше йўк дене вашештыш.

— Лўдат гын, тый денет малаш кодын кертам, кө пала: ала адак толын лектеш, каяный, — манеш Лаймыр вате.

— Ок кўл, Риту, кайыза, малыза... Мылам кōра теат малыде кодыдас, — Овроси пычкемышыште кидшўма саскам тōрлышат, капка дек лишеме.

— Э, томаша, — Лайдемыр палисадник капкам куча, — шешкыч капкамат ирен кодыш. Эрла волгыдышто ачalem.

— Йōра, енгай, ме каена. Мо гынже, толын лектына эше — йўдомо уке ынде, — Лаймыр ватат капкаште йомшо шонго ўдырамашым чаманен ончен кодо. Капка тўкө уэш кочыртатен волен кайыш.

— Пōрѐен лиеш гын, сайын мушкынден пуэм ыле, — урем гоч вончышыжла, Лаймыр уэш Тамарам шарналтыш.

— Кеч мушкындо, кеч уке, вараш кодмо ала-мо, Лаюк? Тудым ынде, манметла, колотка веле тōрлата... Ой, Юмет, йўдым тыгай шомакат йылмыш толеш, ой, прости, — умшажым ыреслен Лаймыр вате пелашыжлан манеш.

Коктынат кудывечыш пурен йомыт.

Овроси ковай капкам шаньык дене чараклен шогалтышат, кудывече покшел орвашке толын шинче. Ял вуй гыч

«Ой-дой-дэ, ой-дой-дэ» манын Тамаран муралтымыже шоктыш. Овроси «Ой, Юмыжат», — манын, келгын шўлалтыш да э-э-э шортын нале вет.

2

Эрдене эрак Овроси эргыжын суртышкыжо тарваныш. Тамарам марлан налмек, Кыргориже у пёртым ял вуйыштак чонен шогалтыш. Пенгыде сурт-оралте лийшаш ыле... «Венюкемже таче мален шотым муо мо-си?» — Овроси, шке семынже шонкален, тоям тоялен ошкылеш. Кевыт тураште чарнен шогале. Ик жап ала-мом шонкален шогылто, вара кевытыш пурыш.

— Ик кило мырмеладет висалте-ян, Люся, — мыжер күсенже гыч шөр пакетым луктын, Овроси пелештыш. Чытырыше кидше дене рончыш, көргө гыч нершовыч вўдылкам лукто. Тудымат пыкше гына руден керте: чот кылден шынден.

— Шешкыч тентгече орадыш колта, шонышым, — кевытче пелештыш. — «Арымеш пу! Эрла авай тўла», манын, ик аше сөрвалыш. Ок коранг и всё! Аракалан пижын. «Ом пу!» манымат, мыйым кузе-гына мыскылен ыш кодо...

— Э-э-эй, прости тудым, Люся! Тольык прости... — Овроси кевытчын шинчашкыже ончале. Шинчаончалгышыже — кугу титакым ыштыше икшывын гае. Теве-теве шинчавўд толеш, но ала-кузе чыта.

— Овроси кокай, тетла нигуштат родо-тукыметше уке мо? — кевытчат чаманыше йўк дене ойла. — Тиде ораде дене илен толашымеш иктаж вес вере ласкан илет ыле...

— Венюкемже тыште да... — Овроси кевытчын висен пуымо мармелад пакетшым нале да омса велыш савырныш. Люся тудын шинчаж гыч чыпчалтше шинчавўдым ужын ыш шукто.

— Эх, Овроси кокайжат... Тынар илет, а орлыкетше ок пыте, — уэш кевытчын чаманен каласыме ойжо шоктыш. Овроси тудым кольо гынат, тетла нимомат ыш пелеште, шогалтен кодымо тояжым нале да кевыт гыч лекте.

Чылан Овросим чаманат. Полшышыжо полшат. Теве вашкудо Лаймыр ден ватыже сад-пакчамат пургед пуышт, паренгымат шындаш полшышт. Орвуян годым Тамаражат толын кая, чыла пёрт сомылкам ышташ полша. Сайже го-

дым тудын деч сайжым муашат ок лий, но кунам поды-леш, Овроси тудлан капкажымат почаш лүдеш. Логарыш арака логалмек, Тамара вестүрлемеш: аважым авалан ок шотло. Овроси веле мо? Йүшө Тамарам уремыште вашлий-ме годым кугужо уремын вес могыржо гоч эртен каяш тыр-ша, изиже кудывечыш шылеш: кеч-кө денат вурседылаш амалым муэш.

Овроси пала: таче шешкыже мокмыран. А мокмыр шөраш адакат аваж деч оксам йодеш. Туге гынат, шонго ўдырамаш уныкаже верч ойгыра, аважын йўын коштмо жаплан адакат шкеж дек илаш нангайынеже. Сандене ну-нын суртышкышт толын.

Капка ончык шумек, Овроси ончыч йүк-йўаным ко-лышт шогыш, вара кугу күртнө капкам шўкале. Кудыве-чысе пий, йот ег пура манын, кок-кум гана опталтыш, но ковам палымек, шыпланыш. Пий опымо йўкым ко-лын, Тамара лекте. Аважым ужын, вуйыштыжо шовычым төрлатыш, халат урвалтыжым почкалтыш да мане:

— Авай, тый улат аман. Презылан шудым пуэн пуры-шымат, пучымышым шолташ тўналтым. Айда, эр кочки-шым пырля ыштена, вашке кўэш. Венюкат помыжалтын.

Шешкыжын порын кутырымыжлан Овроси ынде ок өр: айнымекше, Тамара мо лиймым сайын огешат шарне, шкенжым моткоч тыматлын куча. Аваже ончылно титакан улмыжым пала, чон көргыж дене шижеш, а мо верч тита-кан — умылен ок керт. Теве эр годсек пөрт кокла сомылы-мат ворандара, ушкалымат күтүш колтен шуктен, коеш.

— Шешке, вара паренге шўмлан воло, йөра? Пел ведра погынен вет ынде, кочкиш вашак дене пырля презетлан пуэт — и то йөра, — Овроси шкежат порын мутлана.

Пөртөнчылнө «Павай!» манын кычкыралме йүк шок-тыш. Тиде Веня коважым йүк гыч пален куржын лекте, шонгыеным ондалын, шўйышкыжө кержалте. Овроси пөртөнчыл мучаштак волен шинче, Веням ончыкшо шын-дыш да мармелад пакетшым рудаш тўнале.

— Авай, мландывалне ида шинчылт, айста пөртыш пу-рена, — Тамара ушкаллан йўаш темен ямдылыме воыш-так шўргө ден кидшым шўялтыш да, аважлан кынелаш полшен, тудым пөртыш вүден пуртыш.

Пөрткөргыштат моткоч ару. Тамара эрден эрак чыла

йытыраен шуктен, коеш. Овроси үстел коклаш пурен шинче, ваштарешыже пырдыжыште кечыше кугу фотосүретым ятыр жап ончен шинчыш. Тудын мӱнгыштыжӧ тыгаяк фотосүрет уло, но изирак форман, а тидым Тамара, пелашыже колмек, лӱмын кугемден сакален. Фотосүрет гыч Овроси гаяк волгыдо шинчан, нугыдо шем ўпан, формым чийыше рвезе онча. Тиде картычкым Валерий службо гыч колтен. Кок ий Свердловск кундемыште службым эртыме деч вара мӱнгыжӧ ужаш гына толын каен ыле. Армийысе йолташыже-влак йӱдвелыш пырля каяш ўжыныт, тушто сай пашадаран верым муаш сӱреныт. Ончыч Валера сай пашадарым налын, эсогыл, мӱнгыжат колтеден шоген, а вара озаже тӱлымым чарнен. Пел ий окса деч посна тыршымек, тудо чыла кудалтен да толын. Аваже пеш чот йывыртен: аван шӱмжӧ шочшыжо пелен куана шол. 24 ияш рвезылан келшыше ўдырат лекте: пошкудо ял гыч медшӱ-жарлан тунем лекше да ты ялысе фельдшер пунктыш пашам ышташ толшо мотор Тамарам шуко ава шке эргыжлан налыктынеже ыле, но йытыра шемалге рвезе тудын шӱмжылан утларак пернен. Валерий южгунамже амал деч посна тудын дек коштеш ыле: то вуй коршта, то кид-йол пенеш, то мӱшкырым пӱтыра... Пуйто. Тамара тиде модышым вара веле тогдаен шуктен улмаш — йӱратенат шынден.

Кенез мучаште ялыште кугу сӱан гӱжлен: ўдыр-качын куанжым пайлаш уло ял погынен. Сӱан — сӱан гаяк, а вара еш илыш тӱнгалын. Тамара декретыш лекмешкыже эре фельдшер пунктыштак шогылто, а Валерий ял озанлык артельыш пашаш пурыш, тудлан тракторым пуышт. Тыглай еш илышым адакат саман локтыльо: совхоз кӱлдымашыш лекте, уло-уке оралтым да техникым ужален пытарышт. Тунам шуко пӱрӱен шочмо суртым коден, мӱндыр велыш сай пашам кычал лектын кайыш. Пӱрӱен веле мо? Ятыр йоча коча-кова пелен лийыч, ава-влакат Казаныш але Москош кайышт. Валерий кугу машинам виктарен моштен, сандене тудым дальнобойщиклан вигак налыч. Тудат мӱндыр корнын неле-йӱсыжым пален нале: кунамже Балтий теұыз марте кая, кунамже Мӱндыр Эрвелышкат шуэш. Сибирь тайга гоч эртыме годым мыняр гана пудырген шогалын, теле йӱштыштӧ полыш толын шумеш кылмен-шужен жапым эртарен. Мӱнгыжӧ ужаш толеш да тӱрлымат

каласкала ыле: икана тайга коклаште тудын фургонжым пире-влак авыреныт, вес гана чот йўштылан кóра, кылмыек, шапаш ораважымат йўлалтен ырашыже пернен. Аваже шўм чытырен колыштеш ыле, Тамара эре сөрвален: «Валерий, ала тугак илен лектына, а? Икшыве ача деч посна кушшаш огыл, ит кай тетла, ит кай...» Валерий аважен ватыжлан эре умылтарен моштен: «Чыталтыза, тиде эрелан огыл вет... Йол ўмбакак пенгыдын шогалаш күлеш. Пóртымат чоңыман, икшывымат пукшен-чиктыман. Чыталтыза, пожалыште, чыталтыза...» Кок ий гыч Валерийын шонымашыже шукталте: шканже чапле сурт-оралтым нóлтен шындыш, аважым мончажым вашталтыш, пóрт левашыжым уэмдыш. Тавым күнчаш тўнгалын ыле да мучашлен ыш шукто — адакат рейсыш кайыш.

Ик эрдене таза пóрўен лектын кайыш, вес эрдене колышымат кондышт...

Тудо йўдым Овроси мален огыл: манытыс, ава шўм чыла шижеш. Пычкемышыште, юмылук воктек толын шогалын, мыняр гана сөрвален юмылтымыжым шотленат огыл. Кенета телефон йынгыртыш, ава шўм пурт! лие. «Валерий Самсонов тендан родо-тукумда? Тудым Мамадыш воктене машина тошкен каен...» — палыдыме пóрўен кочо уверым каласыш. Умбакаже мом ойлымыжым Овроси ок шарне, малаш вочмо тувыржо денак уремыш лектын куржын, вашкудо Лаймырым, окнажым кырен, помыжалтарен, машина дене Мамадышыш шумеш нангаяш йодын. Аван ойгыжым пален налмек, Лаймыр шкенжым сөрвалтарен огыл, шонго ўдырамаш дене мўндыр корныш каяш вигак кóнен. Ял вуйышто машина чарнен шогале. Шешкыжлан кузе ойган уверым каласыме верч ойгырен, Овроси лекташат ыш тошт, Лаймырым пурен каласаш йодо. Тамара лекте да, ик мут пелештыде, аваже воктек шинче, чот ондале... Кок ойган ўдырамаш ик йўк дене шортын колтышт. Корно мучко иктат нимом пелештен огыл, лач Лаймыр гына поче-поче тамакым шупшын нелын шўлештыле.

«Лўмынак машин йымак чыкеныт», — мане ик шопыр. Валерий йўд вашеш корно воктенысе кочмыверыш каналташ шогалын улмаш, кафеште тудын дек палыдыме ег-влак лишемыныт: ала оксам йодыныт, ала иктаж-куш нангаен кодаш сөрваленыт — раш огыл. Но мо-гынат келшен

огыл, Валерийым уремыш шўдырен луктыныт, а ик жап гыч, корнышто ег тошкалтын манын, ала-кө пурен каласен. Овроси чыла тидым вес тыгаяк шопыр деч пален налын. Тудын толмашеш эргыжын капшым моргыш нангаеныт ыле. Корнышто эргыжын йоген лекше вўрым шонго ўдырамаш вуйжо гыч руден налме шовычшо дене нўртен погыш, вара атыш пунчале.

Эрлашыжым эргыжын капшым кугу машиным тарлен кондышт. Тойышт. Чыла... Илыш вашталте. Тамара йўаш, ял ўмбалне кошташ тўнгале. Овроси кум кечыште шонгеме: ўпшат чалеме, могыржат кошкыш. Изи Веня гына нимом умылен огыл, ачажым тойымек, мураш веле тўнгалын: калык пайремыш погынен, шонен. Тидлан ынде кок ият эртыш.

— Авай, чайышкет шўрым пышташ мо? — Овросин шонен шинчымыжым шешкыжын ойжо кўрльў.

Овроси чайгоркажым кучен ончышат, мане:

— Ай, когартымыла модеш! Ешаре, шешке, ешаре, шокшыж дене йылмем изи икшывын гае когарга ынде.

— Авай, — Тамара моткоч шўлыкангын тўнгале, — Венюшна тений школыш каяш шуын вет. Мыйын оксам уке ынде. Чыла йўын колтышым ала-мо, авай, — шинчажым корандыш, вара уэш сўрвалышын ўмбакеже ончале, — кеч школьный формым налаш полшо, молыжым пакчасаскам але шўрым ужален да налам. Авай, полшо, пожалысте, — Тамара кўвар ўмбака сукалтен шинче, аважын йолжым ўндалын, изи йочала нюслен шортын колтыш.

Овроси уэш фотосўретым ончале, козыранше кидкопаж дене шешкыжын вуйжым ниялтыш. Эргыжым онча да шешкыжым йўрата, эргыжым онча да шешкыжым йўрата... Вара ик жап гыч каласыш:

— Шешке, чарне ынде... Тый Венюшын кап кужытшым кандыра ден висен нал-ян, вара пўчкын пу. Йолжым укш тоя дене vise. Эрла Чарлаш миен толам.

3

Эрден эрак Овроси мелнам кўэште. Шокшо кочкышым пурде корныш лекташ ок йўрў манын, аважын туныктен ойлымыжым тудо эре шарнен. Котомкашкыже кум мелнам осылен пыштыш. Юмылук ваштареш шогалын, онжым ыреслыш: «Корныштем корнем виктаре...»

— Стапан ват енгай, погыненат шуктышыч? Айда корнылан шинчына ынде, — Лаймыр вате Овросим ужаташ лўмынак пурен.

— Рита, казам пакча шенгелнак вўранген кодышым, вара ончалаш ит мондо, йўра?

— Ит коляне, кечываллан толмекем, йўашыже уым шындем, а укем шенгеч ўдырна ончалеш. Тый гына сайын миен коштын тол, Стапан ват енгай, — Лаймыр вате Овросин шовычшым тўрлатыш, котомкажым чияш полшыш.

— Чарлажат ынде вашталтын дыр... — шке семынже мутланен Овроси кудывечыш лекте.

— Чарлаже вашталтын — пазарже туштак, ит ойгыро — от йом, — Рита шонгыенгым лыпландара.

— Ну, туге лийже...

Овроси олашке миен шуо. Шекланыш: ола у тўсым налеш. Тоштыжым пужат, олмешыже у полатым нўлтат. Пазар — тошто верыштыжак. Овроси ышташ шонен толмо пашаж денак ошкыльо. Котомкаж гыч шешкыжын висен пуымо кандырам да шанчашым лукто, пазар мучко ошкыл колтыш. Вашке у тунемме ий тўналеш, сандене чыла гаяк лукышто книгаг, тетрадьым, школ вургемым ужалат. «Шинчат шарлас...» — Овроси шонкала, то ик вере, то вес вере лишемеш. Пазар вате-влак чыла темлат, мо кўлешым тунамак муын луктыт, оксат гына лийже. Но кован шинчажлан келшыше форма эше ыш верешт. «Венюкемлан эн мотор костюмым налам, вара тудо пўркыт гае каче лийын шогалеш», — шонен, Овроси ик шатёр ончылно чарнен шогаля.

— Уныкамлан школысо формым налнем, теве тиде костюм мош шуэш? — кўшнырак кечыше йылгыжалтше шўшан шем костюмым ончыктен, Овроси йодо.

— Оксатше сита мо, ковай? Тидыже шергырак вет, кум тўжемыш шуэш... — тамакым тўргыктен шогышо илалше ўдырамаш пелештыш.

— Кум тўжем? Мо вара... Шўшашкыже шўртным йыгыме мо?

Илалше кевытче тамакшым кудалтыш, костюмым волтен, кован нер ончыкшо тушкалтыш:

— Ага! Шўртным йыгыме! — воштылалын колтыш.

— Шўртнў але шўртнў огыл, пеш моторыс! — Овроси ковай кандыра чумыркам рудаш тўналя.

Чыгырыше кидше дене тыгеат, тугеат пўтыркален ончыш — кандыра пенгыдын кылдалт шинчын. Шот ок лек. Пошкудо ужалыше ўдырамаш чыла тидым ужын, йолташ ватыжлан воштылале:

— Колтат вет шонго картам! Шкешт орланат, мемнам орландарен коштыт. Мом толаша ынде?

— Теве тидын кужытан эрге икшывылан йўралыже уло мо? — Овроси ужалышылан кандыражым шуялтыш.

— Висен ончалшаш... — кевытче прилавке шенгелан йомо, — уло, ковай, лач ты размерлан толшо уло, — йўкшў шоктыш.

— Тугеже мылам вўдыл пу-ян, ўдырем, — Овроси куанымыж дене ласкан-порын ойлен колтыш. — Вара теве тидын кутышан ботинке кўлеш, — котомкаж гыч шанчашым лукто. Пошкудо ужалыше вате утен каен воштылаш тўнгале. Но Овроси куанымыж дене тудым огешат кол, шке се-мынже тугакак шыргыжеш.

— Ой, уке, ковай, мый йолчиемым ом ужале. Теве ваш-тарешла ужалат, тушто ончал, — кевытче вашештыш.

— Тау, ўдырем, ик паша лие, — шонго ўдырамаш савырненат шуктыш.

— Ковай, а оксатше? — кевытчын йўкшў торжаңе.

— Э-э-э, калтак — лиям салтак, — Овроси шкенжым воштылаш тўнгале, — нелеш ида нал, шонго вуй тыгае вет.

Овроси котомка пундаште тошто шўр пакетым пыкше кычал муо. Нершовыч вўдылкам лукто, руден, сатучылан шуялтыш. Пошкудо ужалышын йўкшў игылтын шоктыш:

— Эрге-ўдыретше сай оксагалтамат налын пуэн огыт керт мо?

Ўдырамаш-влакын кутырымыштым колын, кова деке кумшо ужалыше лишеме:

— Тыланда йолчием кўлеш мо? Кўлан налнеда? Уны-калан? Айста, ончалына.

Ужалыше шонгыенгым вўден нангайыш, шке верыш-кыже шумек, ончыч налме у костюмым котомкашкыже пышташ полшыш, вара шанчаш кутышлан келшыше йол-чиемым ойырен пуыш.

— Тиде келшышаш, очыни, — лыжган пелештыш, — 650 тенгем шога. Мый тыланда шулдыракын пуэм: ял гыч толын улыда, коеш. 500 тенгелан налаш келшеда мо?

— Э-э-э, кум тўжем деч вара вич шўдыжө окса мо? — Овроси шыргыжалын пелештыш.

— Тугеже кагаз атышкыже пыштен пуэм, уныкада куанен чийыже, таза лийже, — сатучо каласыш.

Овросин куанжылан мучаш уке: уныкаже тений школышко кая, моло гаяк чатка, мотор, у вургеман лиеш. Шонгыенгын шинчажлан шуко сату перныш. Теве йошкар көрган калошым пе-е-е-еш налнеже ыле да... «Тений тоштымак чиен пытарышаш», — манын шоналтыш.

Жап уло. Ынде вашкышаш уке. Автобусат кок шагат гыч веле тарвана. «Театрым ончалшаш, пужен колтен огытыл дыр...» — Овроси шке семынже шонкален, корно гоч вончыш. Уке, театр — верыштыжак. Шке жапыштыже Овроси колхоз дене пырля тышке ятыр гана спектакль ончаш толын, «У муро», «Ачийжат-авийжат», «Салика» спектакльлам йөрәтен ончен. Театр полат ончылно кож йымал ўмылыш изиш каналташ шинче. Шинча да тошто артист-влакым, спектакль-влакым шарналта. Спектакльысе ятыр мурым кызытат сайын шарна. Шке семынже муралтыш:

Ваш-ваш келшымаш — пиал,
Тиде, вик ойлем, шагал.
Коктын ик ой ден, уло шўм-чон ден
Паша ден илаш пиал...

Театрыш пурен лекше-влакат шукуын улыт. Овроси ятыр жап тўслен ончыш: ала иктаж палыме артистым ужеш. «Еш илышышт мо шот вара? Мыйын семынак шонгемыныт ветынде. Икшывышт ончат — уке? Шонго пörтыш веле нангай кудалтат ман гыч шоктыш», — Овроси шонкала.

Кече шокшо. Игече шыже велыш тайныме деч ончыч мландым сайынак ырыктен кодынеже. Овросим омо темдаш тўнгале: ала шокшо кече йымалне коштмо дене, ала шуко ең коклаште лийме дене вуй чот пенеш. «Ала ик шўшпык омым малышаш?» — шоналтышат, котомкажым ондал кучен, кож тўныш тайнен шинче.

Ик жап гыч омым ужеш: пуйто пасушто шурным тўредеш, воктенак ош вынер тувыран Тамара шешкыже ден Венюкшо кылтам чумырат. Кенета шöртнянше шурно пасум лойгыктен, Валерий эргыже куржын толеш. Тудат ошым чиен. «Авай, мый тольым!» — манын, аважым ондалеш.

— Авай, айда мөнгө каена, ноенат, — Валерий манеш.
— Чыте, түред пытарен омылыс, — Овроси вашешта.
— Э-э-э, сорлатым Тамаралан кодо, тек түредеш, Веню шкак кылтам чумыраш тунемеш. Тудат ынде кугу лийын.
— Чыным ойлет, эргым, Венюшна тыйын гаяк патыр кушкеш.

— Айда, — Валерий уэш аважлан каласа, ачай тыйым ынде шукертсек вуча.

Юарлен кодшо уныкажым да шүлыканше шешкыжым ончалын, Овроси эргыже пелен тарвана...

4

«Э-ла-лай, э-ла-лай» — Тамаран мурымо йүкшө адак ял мучко шергылтеш.

— Тамара эрден эрак логаржылан муынат шуктен, — Лаймыр вате пелашыжым пашаш ужатыме годым манеш.

— Эргыжым школыш ужата вет, кугешнаш — амал, — Лаймырже вашешта.

— Кугешнаш огыл шол, пайремлаш... — ватыже адак шүлыканеш. — «Эх!» ман, Лаймыр!

— Мом ыштен кертына ме, Риту? Тамара гай тулык ватыже тўня мучко мылион! Мыняр икшыве ача-аван улмо ўмбач тулык гае кушкеш? «Эх!» манмет ок полшо... — тувырым чиен, картузым упшалын, Лаймыр кудывечыш лекте.

Лаймыр вате окна воктек шинче. Теве марийже кудывече гыч кудал лекте да ял мучашкыла чымыктыш. Шукат ыш эрте, Лаймырын машинаже уэш капка ончык толын шогале. «Иктаж-мом мондыш дыр», — шоналтен, Лаймыр вате марийже ваштареш лекте.

— Чий, олаш каена, ял вуйышто сельсовет председачыл мыйым шогалтыш: Стапан ват енгайым олаште колышым муыныт.

— Ой, Юмет... — Лаймыр вате магырен шорташ тўнале. Пөртыш пурен, содор вашталтен чиен лекте.

Машина уэш ял мучашкыла чымыктыш. Кевыт воктеч кудал эртыме годым Лаймыр вате ужо: тенгылыште вуйым кумык сакен Тамара шинча, кидыштыже — кленча.

«Э-ла-лай, э-ла-лай...» — ял гыч кудал лекшыжла, Лаймыр Тамаран муралтымыжым кольо, тамакым пижыктыш да, шикшым почмо окнаш колтен, нелын шүлалтыш.

МЕНЕДЖМЕНТ

МАРПА

М а р п а — 85—90 ияш шонго кова, сар ветеран, черле, шкетын ила.

Ялысе тошто пöрт. Шöрын кайыше пöртөнчыл, изирак веранде. Пöрткöргö гыч куанен кычкыралме йүк шокта. Изи чывигым кучен, М а р п а писын куржын лектеш. Шовыч үмбачше пилоткым ушшалан, онгыштыжо изи юмоҥа кеча, чиємжат пеле-пула.

М а р п а (*куанен куржсталеш, уло йүжын кычкыра*). Ужат? Ужат? Ужат? Илена! Илена! Илена! Ой, кунар вученам, кунар вученам... Ик чывем, ик агытанем уло! Таче чывигым пүктен луктын! Ынде илена! (*Тайналтын кая*.) Ой, куанымем дене трук вуемат коршташ тўҥале ала-мо, нелын чучеш. Ой, изи! Чу, аваже воктек пуртен кодем!.. (*Мöҥгеш пöртыш пура, чывигыжым пыштен, ложаш дене кўмыжым кучен лектеш, ложашым вуйышкыжо йыга*.) Вуемлан куштылго лийже, капемлан ласка лийже... (*Изиш каналтен шинчыме деч вара зритель ден кутыраш тўҥалеш*.) Салам! Мый Марпа улам! Тиде — Урсола ял. Тиде мыйын суртем. (*Ваштарешла пöртым ончыкта*.) А тиде Мичукан Микалын суртшо. Микале, лек манам! Гармонет нал! Самырык годсо мурынам муралтена! (*Вес суртым ончыктен, но лўдынрак оила*.) А воктеныже ачажын — Мичукан — оралтыже. Дмитрий Васильевич — колхоз председачыл. (*Вес пöрт-влакым ончыкта*.) А тыште Микивырын ешыже, пеш шотан улыт, а Зоя ўдырышт — мыйын эн сай йолташ ўдырем. Теве тушто — колхоз правлений... Ялна кугу, тыште мемнан кажне вүргечын пазар лиеш... (*Зритель деч йодеш*.) А тый могай ял гыч улат? Мемнан тыште гармонет-мочет йўдвошт ок шыплане... ыле... ожно...

Йоча пагытшат, рвезе жапшат да ынде шонго времам-жат Урсолаштак эрта! (*Вес пöртым ончыкта*.) Тыште ожно йочасад ыле, вара школым почыч... Йочасадшым ачамак чоҥаш полшен, тудын тыгай пашалан кид-йолжо толеш ыле, шканжат чапле сурт-оралтым чоҥен. Шке жапыштыже ме удажак илен огынал да... Йöра! Тидын нерген мом ойлаш? Э, мом каласынем ыле вет? А! Садикыш коштмо пагытемат лийын! Ха-ха-ха! Воштылам да иже ойлем: ача-

авам пасуш кая да мыйым йочасадыш кодат ыле. Ага... (*Зритель деч йодеш.*) Тый йочасадыш коштынат?... Икана ачам ден авам йүдлан кучалтыныт, мый йочасадыштак кодынам. Эрвелеш помыжалтым: моткоч чот түгө лекмем шуын! Лүдын-лүдынак лектынам... Кудывечышке лектын шуым веле — колам: хлоп-хлоп-хлоп! Лүдмем дене — пысссь: мо күлеш пашатым шогымаштак ыштен колтенам. Мөнгеш куржын пурен, омсам түчын шуктышым веле — агытан муралтыш. Тиде агытан шулдыржо дене лупшен, а мый иктаж-кө мыйым лүдыктынеже улмаш манын шоненам! Эх, томаша!

Мыйын агытанем тыгаяк: коштеш, шулдыржо дене пералта да кө-кө-рө-кө-рөк манеш! (*Кенета шүлыкарын шоналта.*) Йөра кеч агытан ден чывем улыт... Тетла нигө ден кутыралташ вет... (*Уэш веселашеш.*) Ай, мом тыгайым-тугайым шонкалем? Таче мыйын куан вет — таче мыйын чывем игым пүктен луктын! (*Зрительлан ойла.*) Умылет?.. А тыйын чывет уло?.. Палем: уло, уло, чыве кызыт көн уке. А ачам ден авам ожнат пеш шуко чывым ашненыт. Игевлак лектытат, вараш ынже нангай манын, мыйым чывиге оролаш колтат ыле. Уремыште чыве күтүм күтен коштынам. А икана оролымем гоным капка ончыл тентгылыштак мален колтенам. Ачам кычкыра: «Марпа! Кынел, вараш шинчатым чүнгалеш!» Эрласе кечылан уэш чыве оролаш лектынам, мален колташ огыл манын, чывиге-влак йыр мурен-куштен коштам:

Тувырем лийже ош яндар,
Ок күл мылам шовырет!
Йолташем лийже сай айдеме,
Ок күл мылам лодырет!

Чыват лийын, вольыкымат кучен улына. Ачам пörтымат чаплым нөлтен шогалтыш. Вүтам пужен ышташ тўналын веле ыле... той санга-влак кучен нангайышт! (*Чурийже вашталтеш, ала-мом шарналтышыла коеш.*) Мый шарнем, пе-е-е-еш шарнем... тунам мемнам нимо деч посна коденыт... (*Кенета веселашеш.*) Но кызыт тидын нерген огыл вет ойлынем!

Икана авам дене пырля паренге лукташ каенам! Ме, изи-влакше, модын куржталынна, паренге саскам йүлал-

таш полшенна. Мыетым, изи пундышетым, йонгылыш йўлышö оргажышкет шўкал шуэныт. Авайым кычкыралыт, куржын толмешкыже алжынек йўлаш тўнгалынам. Авам мыйым мыжерже ден пўтыралын да купемышан верыш нумал куржын. Йöра воктенак куп ыле! Ага... Тудо купыш-тет мыйым ночко регенче дене пўтырен оптен. Вот... паремынам! Илем вет тачат! (*Зрительлан шўргö коваштыжым, кидшым ончыкта.*) Ончо, нимогай палат кодын огыл! (*Пурла кидыштыже ик сусыр палым ужешат — чурийже вашта-теш.*) Тиде... Тиде 18 ияшем гоodyм... Войнаште... ай, мо война? Война — война дене! Таче мый весым кутырынем...

Школыш коштмо пагытемат лийын! Тольык нылымше класс марте веле коштынам... чияш уке, кочкаш нимом. Тунам война тўнгалын ыле уже. Ага... Тетла школыш шым кай, моланжым ом каласе... Но мылам тушто эн чот утренник келша ыле. Кугу коридорышто погынена — концертым шындена. Мый тиде мурым мурем ыле:

Мемнан илыш мотор, ямле,
Улам сыльне ўдыр мый.
Ой, Микале, мутет тамле,
Но мутемым колышт тый.
Пеш сöрале, О, Микале!
Шўмеш пижын вес Микал.
Садлан тые ит сöрвале,
Шке мутетым мöнгеш нал.
Коштат, маныт, ял шентечын,
Улат, маныт, пеш онгай.
Лўдат, маныт, паша дечын,
Улат, маныт, йолагай.
Пеш сöрале, О, Микале!
Но мыламже мом ышташ?
Ой, Микале, ит сöрвале,
Уло мыйын вес йолташ!

(*Ваштарешла суртым ончыкта.*) Микалыже — теве! Тыште ила ыле... Мыйым йöратен! Мыйжат йöратенам... Микале, гармонет лук! Муралтена!... (*Шыпак ойла.*) Адак ачаже ок колто дыр... Кадырнер Мичук! Ой... Дмитрий Васильевич, эргычым колто, колто! Гармонь шоктымо ден мўшкыр ок пиж!

А Дмитрий Васильевич колхоз председачыл! Тудо мый-

ын йоча пагытыште улан-шамычым раскулачитлен коштын. А война годым налогым пога ыле. Налог погымыжымат шарнем. Икана мемнан декат толын... Ик шорыкна ыле, тудыжымат поген нангайынеже. Ага... Тунам вет вольыкклан биркым керал кодат ыле, Мичукат вўташ пурен веле шуктыш — мый шуко шым шоно — налым да почешыже вўта омсам тўкылен шындышым! «Биркетшым шканет... ммм... тушакынет керал шынде», — маньым! Ой, ўдыр икшывын тыге ойлаш кузе тептерем ситен? А мо? Ава уке шентеч пытартыш шорыкым луктын нангайт... А мемнан шорык осал ыле... Чот ўрга ыле. Мичукат ала камвозын, ала чынак шорык ўргалын — нержым эмгатен! Колымешкыжак кадыр неран кошто! Колымешкыжак мыйым ок йўрате ыле. Тыгак манына ыле — Кадырнер Мичука!

А эргыже — Микале — сай ыле. Мурыштем тудым воштылын муренам гынат, ок сыре ыле. Йолташыже-влакклан «Мыйын нерген мура» манын кугешнен коштын. Школыш пырля коштынна, пырляк модын куржталынна. Тудо мылам мўнгыж гыч йыштак киндым, шўрым нумалын... Нунын ыле дык.

...Мый Юмын пайрем годым кўчедыл коштам ыле. Икана кугечылан пошкудо Сулинурыш миенам. Ну тептерем ситен вет... Кажне пўртыш молитвам мурен пурем ыле, авам тункытен колтен: капкам почам — мураш тўнгалам, пўртыш пурен шогалмешке муремжат пыта ыле... Ага... Кў муным, кў кинде курикам, кў тошто йыдалым але шўкшў тувырым пуэн — чылажат йўрен. Изин-кугун погымом коткам дене мўнгў велыш тарванышым. Урсола марте улыжат кок мўнге. Чодыраште мыйым Сулину рвезе-влак вангеныт улмаш. Котомкамым шупшын налнешт... А мый ынем пу — изи улам гынат, кредалаш пижым: кўм мушкынденат шуктышым, кўм удыральымат... Тиде жапыште Микале Сулинурыш кая улмаш, ачаже ала-могай кагазлан колтен. Тудо мыйым нине рвезе-влак деч арален нале! Ну, Микале! (*Шо-налтен колта, кенета шўлыканеш.*) Ах, Микале!.. Мыйым шуко гана араленат, а шкендым арален шыч мошто... Ой-ой-ой... адакат вуем пенеш. (*Уржа ложашым вуйышкыжо йыга.*) Ай, мом тыгайым-тугайым шонкален шинчем! Таче мыйын суртыштем пайрем огыл мо?

...Куанымем дене ик чаркам подыламат ыле чай. Ай,

огым! Вара вуйуш кая! Мый гын ўмырыштем ик гана йўын онченам — сита, тетла огым! Икана авай ойла: «Мий, Ар-сикын чельникышкыже миен тол! Кыне пасужым ўдаш пол-шымылан ик черпыт мўйпўрым пуэм мане! Кондо!» Шемечым кычкышым да чельникыш кудальым. Шемеч — тиде нурыш коштмо имнем, пе-е-е-е-е-е-ещ ушан имне ыле. Мўй пўрө тынар руштыктара манын, кушеч палем? Ўдыр ик-шыве веле лийынамыс. Корнышто изишак йўым. Ага... И руштынам! Шемеч ўмбач — пултик! — камвозым. Имне рошт! шога! Ок кудал... Шога. Ынде имне ўмбака кўзаш толашем — ом керт! Тыге тошкалам, туге тошкалам — ни-гузе ок лий! Пулвуйжым тошкалам — уке, яклешт веле водем. Ик жап тыге толашымек, ончем: Шемеч вуйжым ўлык кумык ыштыш, мый шўйышкыжө кўзен шинчым, тыге-е-е-е нөлтале. Но ынде ончыкыла туп дене шинчем, а Шемеч ок кай эше — савырымем вуча. Теве могай ушан имне ожно лийыныт... Ну-у-у-у руштынам вет, кузе савыр-нашат ом пале. Ала-кузе, толашен-толашенак, имне тупыш-то савырнен шинчым, тунам веле Шемеч лой-лой-лой каяш тўнгале... (*Адакат шоналта, шўлыканеш.*) Шемеч... изи ко-лоем... тудымат сарыш нангайышт... А мыняр гана тудо мый-ым пире деч авырен... нурышто... шошым... (*Кенета помы-жалтме гай лиеш.*) Тетла йўын омыл! (*Зрительлан ойла.*) Тыят ит йў! Йўаш пайремже мыйын илышыштем шуко лийын огыл!

...Войнаште спиртым пуат ыле да... ой! Йыгыжге! Мы-лам мўй пўрат ситен!.. А мо война? Война — война дене! Мый туш пеш самырык логалынам: кок ий аэростатный частьыште служитленам... Ленинградыште. Можым-кузежым омат ойло... Авай эре серышым воза: «Ўдырем! Кузе-гынат мөнгө пөртыл! Мемнан ял ўдыр-влак мўшкыранын толыт. Тыят мўшкыран лийын тол — Юмо гай лий!» Ну-у-у-у-у авайлан сыренам вет. Мый тыште йўдшө-кечыже «на по-сту», чын салтак семын фашист ваштареш кредалам, а тудо «Мўшкыран лийын тол» манеш. Сыренам да тетла серы-шымат возен омыл...

...Тушто ме — 12 ўдыр — марий ансамбльымат чумы-ренна ыле. Тиде 45-ыйыште уже, сар пытымек. Гармоньчы-жо — Григорий Отрошенко, Украин гыч самырык офицер. Ме тудлан марий мурым муралтена, гармоньжо дене туна-

мак шокталтен пуа ыле! Тудо мыланна ала-могай тошто клубышто украин ўдырамаш тувырым муын пуэн ыле. А нунын вет мемнан гаяк пеледышан. Чиен шогална дык — чылт марий тувыр. Тыге шуко часть воктен выступатлен коштынна. Теве ончал! (*Онжо гыч, мыжер йымач тошто фотографийым луктын ончыкта, тушто пеледышан тувыр дене шогышо ўдырамаш-влак войзалтыныт.*)

Йөра... Мөнгө пörтылым. (*Чурийже вашталтеш, адат ала-мом шарналтышыла коеш.*) А мөнгыштө... Ай, мом ойлаш? Сар пытен, чылан пайремлат. Мыйын пайрем кумыл уке ыле, моланжым ом ойло... Но пörтылынам... Тидланже — тау!

Кок ий гыч мыйын эрге шочо... Мый тудлан Микале лўмым пуэнам! Кө деч манат? Хе! Микале деч! Мичукаже икана чот йўын да Микалым ватыжге суртышт гыч поктен луктын. «Мыйын суртыштем иледа! — манын эреак вурса ыле. — Мыйын кўшеш гына иледа! Вўр йўшө-шамыч!» Шке эргыжлан тыге манын, тудым нимош шынден огыл: ни Микалжымат, ни шешкыжымат... Да... тунам Микале ўдырым налын ыле уже. Налынже-можо... Мичука налыктен. Ага... А йўдым куш кает? Мемнан дек толыныт, мый нунылан конгамбалне шаралтышым. Шкеже конга воктенысе койкеш возым. Йўдым Микале ала ватыжым йомдарен, ала мыйымак ондалмыже шуын — ом пале — воктекем пурен возо! Манмыла: коктын вочна, эрден кумытын кынелна!

Ен манеш-манеш деч коранаш манын, кечывалвелыш кайышым... Целинам нөлташ. Сталинградыш! Марий-влакше шукын улына ыле... Хutoryышто иленна. Ик уремже — марий-влак, вес уремже — руш. Пеш келшен илышна. Эргымат туштак шочо. (*Кенета тörиталтен кынелеш да ял мучашке онча, ала-көм вучышыла коеш, шўлыканеш, шке се-мынже кутыркала.*) Ала-кө «Авай» манын кычкырале огыл мо? Э-э-э... Тиде адак мөр погышо-влак коштыт, очыни. Тыште мөр шуко... Мөржө ынде пасуштат шочеш. Яра кия дык... Кызыт пасужат чодыраш савырна! Шорык күтү кая шонет, тугай изи кож-влак шогат! Ожно ик нурат яра киен огыл... Уке, мый нунын дек ом лек! Мыняр гана тыге лектынам — чылан мый дечем лўдын куржыт... А те... мый дечем ида лўд, йөра, ида лўд... Ну, тугеже, умбакыже каласкалем... Эргым Сталинградскийыште шочо. Туштак шко-

лыш кайыш, плотныйклан тунем лекте, олаште пашам муын. Кызытат туштак ила... кузе ила? Мом ышта? Серышым шуко возенам, адресемат колтенам — вашмут уке... Тудо мемнан денже лийынат огыл, тиде кундемым йөршынат ок пале. Ай, тудын шкенжын ешыже кугу, ынде уныкажат уло дыр... Ок ярсе, очыни!

Туштат илыш куштылгыжак огыл ыле гынат, иленна! Мый йӱдшӧ-кечыже колхозышто тыршенам. Сайын тыршенам, витне. Эре моктат ыле. А икана председачыл изи тистым ургаш пуэн. «Кӧ мылам выпелым тӱрлен пуа?» манеш. Мыйын кумыл тугай — отказен ом мошто: «Мый тӱрлем», — маньым. Эрлашымже мыйым правленийыш ӱжыктеныт, пурен шогальым, ончем — тиде выпелет почётан онаште мыйын карточка воктен кеча, «Ильина Марфа — передовая доярка» манын возымо. Тыфу! Палем ыле гын, ома тӱрлӧ ыле!

«Марфа, тый Хрущёвым ужаш кает!» — мане председачыл. «О! Никита Сергеевич Сталинградыш толеш?» — ман йодам. «Уке! Москваш кает! Вашке колхозник-ударник-влакын съездышт лиеш! Тыйым эн сай доярка семын колтена! Сайын чияш вургемет уло?» «Уло!» маньым. «Уке» ман! Окмак! Тунам колхоз у вургемым налын пуа ыле. Молошамычлан пеш сылне тувырым налын чиктеныт...

Йӱра! Мийышым Москвашке! Совещений марте жап уло да, айда, шонем, Мавзолейыш пурен лектам. У-у-у-у-уй! Мавзолейыш черетше-е-е-е-е... Мый шуко шым шоно, часовой дек толын шогальым да манам: «Мый в совещание пришла, пропусти, пожалстыр, без очередь!», пуртен колтыш. Мый шонышым, пурет, пырт-пырт! ончалат да лектын куржат веле. Могай тушто? Тыге кает, туге пурет, адак тыге волет... уй! Ончем: Сталин кия! Тунам эше луктын огытыл ыле! Воктеныжак — Ленин... Ленинже тул моклакала койын кия ыле. Эре тидым шарнен воштылам. Вот... Ленин ден Сталинымат ужын толым. Ага... Вара Кремльыш кайышым, совещаний тӱнгале. Мемнам Георгиевский залыш пуртышт... Калык рӱж-ж-ж-ж-ж кынел шогале. Мыят тӱршталтен кынельым. Ончычак Хрущёв лектеш, тыге ошкылеш ыле вет... (Ончыкта.)

Кастеныже Большой театрыш нангаеныт, Пятницкийын хоржо мурен. Ушкалла чиен лектыныт! Ну ӱрмаш! Ик-

тыже туй, вичкыж, почшат воштыр гай веле, «Меня мало кормят» манын мура. А весыже мотор, шемалге, чылт мыйын Чернушка гай, «Норму получаю, пуд молоко даю!» манын мура... (*Зритель деч йодеш.*) Кө тыгай Чернушка манат? Сталинградскийыште ончымо ушкалем. Шеме-шеме, чылт Шемеч гаяк... лүмжымат Чернушкам пуышым.

Концерт деч вара фойешке лектым, колам: ик лукушто марла кутырымо йүк шокта. Куржын мийышым — Марий республикын делегацийже. А нунын коклаште — Зоя! Пошкудем! Микивыр Зоя! Ага... Тудым эн сай свинарке семын колтеныт улмаш! Куанже мога-а-а-ай! Зоя дене пеш кужун кутырен шогышна. «Марпа, — манеш, — молан кайышыч? Ялна кызыт тыгай мотор лийын. Колхозын посна садше, кугу сösна фермыже уло. Эр гыч кас марте радио ойла! Локомотив дене светым пуат. Уло районыштыжат тыгай колхоз уке! А тый шочмо ялет деч öрдыжтö сай илышым кычал коштат. Пöртыл мöнгеш...» Мичукат колен улмаш. Председачылым весым шогалтеныт. Зоян каласкалымыжым колыштамат, шочмо верыш чонем эшеат чот шупшаш тўнале...

Сталинград кундемыш шым пöртыл. Марий делегаций дене пырля шочмо кундемышкем тольым. Эргымлан серышым колтышым: «Эргым-падырашем, аватлан ит сыре. Тый ынде изи отыл. Чыла умылет, шонем. Тыйым ялыште вучаш тўналам. Кўлешан погым погалте да тарване веле». Тунам тудо плотныклан тунемеш ыле, колхозыштат полышкален шогылтын. «Тунем лекташ шонем, вара мием» манме вашмут тольо. Вара... (*Адакат корно ўмбак онча, шоналта.*) Кунам вара? 50 ий... 50 ий вучем!

Толмекем, сösна фермыште свинаркылан тыршаш тўналым. 20 ий эре сösна коклаште. Шке кўтена, шке пукшена, игымат ончен куштена. Тыгае шарналтеш: икана Зоя дене сösна кўташ каен улына. Кастен толынна — ик сösна ок сите. А тудо ыштышаш ыле. Кушто ынде тудо шылын кодын? Мöнгеш — коремлашке, чодырашке кычалаш кайышна. Ончена: кугу тумо йымалне 11 сösнаигым ыштен пыштен и кия. Ага... Давай фермыш покташ — ок кай! Ыштыме верышкыжак веле пöртылеш. Сösнаиге-влакым тувыр урвалтеш опышымат, фермыш нумал куржым. Зоя оролаш кодо. А ик сösнаигым кычкырыктен нангаяш ко-

дышна. Пёртылым. Сосна верже гыч ок тарване. Ну покте-на, воштыр дене ну лупшена — низаштат ок кай. Соснаи-гыжым пылыш гыч сакалтен пе-е-е-еш кычкырыктена — шот уке! Мый шым чыте: тоям налым да соснам ка-а-а-ак лупшалым! «Кает-уке?» манам. Хе! Пуйто умыла... Йүдвошт тиде соснам фермыш конден улына, шкежат сосна гай лавыраң, шужен пытыше да нойышо улына. Мөнгат каен ышна шукто, күтүм лукташ жап шуо. Тыге 20 ий илен улына. Ой, соснам ончаш — манаш веле! Шужат гын, ом-сам пурын пытарат ыле. Вот тыгай шужышо сосна-влак коклаш ведрам кучен пурет да шонет: «Ала илыше лектат, ала тыштак сосна пурын пытара...» Ышталтын, чыталтын: ял озанлык пашан нелыжым шкеат паледа... Ай, самырык-ше-влак ынде огытат пале дыр. Кызыт колхозшат кодын огыл вет... (*Зритель деч йодеш.*) Южо вере кодын маныда? Ну, соснан могайжым паледа тугеже. Шужа гынже, пеш осал лиеш... Хе-хе-е...

А варажым мемнан колхозышто Красный уголокым починыт, пенсийыш лекме велеш тушто шогылтынам: конгаш олтенам, пырдыггазетым ямдыленам, арулыкым эскеренам. Мураш йөрәтем да, шонго улам гынат, ала-кушкат колтат ыле. Колхозын чапшым араленам. Икана олаш выступатлаш колтеныт, лүмын руш мурым туныктеныт. Ала-молан шонат: ме — Марий-влак — рушла сайын кутырен огына мошто. Хе! Ме рушла руш дечын сайынак моштена! (*Воштылеш.*) Кызытат шарнем: «Выступает Марфа Ильина!» (*Мураш-кушташ тунгалеш.*)

Выйду-выйду я плясать
В новеньких ботинках!
Все ребята говорят,
Что я как картинка!
Эх, топну ногой!
Да притопну другой!
Сколько я не топочу,
Всё равно плясать хочу!
Ёлочки-сосёночки,
Зелёные колючие!
«Примерские» девчоночки
Весёлые, певучие!

Ага... мемнан тунам колхозна «Пример» маналтеш ыле...

Я колхозные частушки
По-колхозному пою.
Кто наших ребят полюбит —
Всё равно мы отобьём.

Да... весела ыле тунам! Кызыт ялыште тыгайым отат уж, отат кол... (*Адакат шўлыканеш.*) А мемнан ялыште гын гармонь йўк шукерте йонген огыл. Могай гармонь йўк, мемнан дене пурен-лекшыжат ынде нигё уке, корно — тораште. Тевыс, шкетынак тошкыштам... Ял верч чонем йўла. Мый улам гын, ял ила, шонем. (*Уэш веселанеш.*) Но таче мылам пеш весела! Чывем чывигым пўктен луктын! Ынде илена, илена, илена! (*Кенета шарналта.*) Ой, чывигым пукшаш-йўкташ кўлешыс... Эх, ну Марпа! Тылат мураш-кушташ пу веле — чывет нергенат мондет.

Шке семын шўшкалтен, верандыш пурен йомеш веле, йёсын кычкыралме йўк шокта, кудывечыште уэш М а р п а койылалта.
Тудын кидыште — колышо чывиге. Шортеш.

Ончо, мо тыгай? Ок шўлө... (*Помыжалтараш төча.*) Эй, изиэм! Пырчымат пуэнам, вўдымат шынденам ыле... (*Чот мўгырен шорташ тўналеш.*) Можо ыш йөрө? Можо ыш йөрө? Тыят мыйым кудалтынет? Тыйжат мыйым кудалтен кодет мо? Иле-иле! (*Кенета вуйжым кучен шуналтеш.*) Ай, вуем... Кушто ложаш? (*Ате гыч ложашым налын, сапгашкыже, чурыйышкыже йыга, ик жап шонен шинча, оңысо юмоңажым онча, молитвам лудеш.*) Корныштат корнем виктаре, корныштат корнем виктаре, корныштат корнем виктаре... Могай корно? Кушто тиде корныжо? Кузе умбакыже илаш?... Пычкемыш... Ах, Юмыжат!

(*Уэш шке ылышыжым шарналтен, каласкалаш тўналеш.*)

Авам каласкала: «2 ияш улат ыле, — манеш, — мый денем пырля пасушко миенат? Имне почеш куржаш тўналыч, шекланен шым шукто, имне тыйым чумал шуыш. Колен каенат. Ялысе кува-влакым погенам да мом ышташ йодым. Кува-шамыч «Ит тўкале. Имне чумалме верыштак у кече лекмеш кийыже, у кече лекме дене ылыжеш гын — илаш тўналеш» манын ойлышт. Воктенетак эр марте шин-

ченам. Кече лекташ тўнгалме годым йўкет коля йўк гае шоктыш — ылыжыч». Но вuem гыч вўр пешак йоген, фельдшыр дек нангаен да... вўр йогымым тудат чарен кертын огыл. Тунам авам сусыр верыш ложашым тушкен. (*Ложашыжым ончыкта.*) Тыге вўр йогымым чарен. Тидын деч вара вuem дене орланаш тўнгалынам... Ложашым йыгалтем — пыта... Авам «Кеч изватылан йўрышў лий» манын ойла ыле... Уке! Изватыжланат йўрен омыл!

Да нимоланат мый йўрен омыл! Кулак ўдыр кўлан йўра?

Вич ияшем годым мемнам раскулачитленыт. Авай манеш: «Лаймыр, ялышкына той санга-шамыч толыныт. Мом кычалыт гын?» Шукат ыш эрте, той санга-шамычет мемнан декат пурен шогалыч, нунын пелен Мичука: «Владимир Семёнович, собирайтесь!» — маныт. Ачам нигуш пурен каяш ўрын, тыш-туш ончыштеш, ала-мом кычалеш. «Что ищешь?» — манын йодыт. Ачам «Ай, так...» манеш, адак кычалеш. Ик жап гыч — «Владимир Семёнович, что ты ищешь?» «Да шапку ищу», — вашешта. «Шапка-то на голове», — той-санга-шамычет воштылыт. Вўден луктыч... Ме — шорташ... Ачамже чыла шке кидше денак ышта ыле вет, нигўм нигунамат тарлен огыл, молан тудым кулакыш луктыч? Теве — Мичука! Тудо ачамлан пеш кўранен. Тунамак описьым ышташ тўнгальыч. Уло погынам шупшын налыч: совла гыч тўнгалын кўпчык марте. Мыйын ўмбалнем у вынер тувыр ыле, Мичука уло ял калык ончылно ўмба-чем тудым кудааш налын, ужалаш серен шынден. Лар гыч ложашым пыстыл дене ўштын поген нангайышт... Ачамым кучен каеныт да авам пелен пызнен шортын шогем: «Авай, ынде кў мыланна йыдалым ышташ тўнгалеш?» Ах, мый тидым нигунам ом мондо!

Тетла ачамым ужын омыл... Ачам шемалге ыле, авам эре ойлен: «Ачат гай коят...» Авам ден коктын веле кодна: эрлашымжак ончыл пўртым правленийлан рончен нанга-яш толыныт. Авай конга тулыш шўман паренгым кудалтен ыле. Шокшо конгамат пужат — йўра эше паренгыжым кудывеч покшелан оптен кодышт. (*Правлений пўртым ончыкта.*) Теве — тиде пўрт! Вара авай шенгел пўртым илаш кельштарыш, рок мончам чонгыш, йўра эше тошто вўтанам коденыт, ачам у вўтажым чонген ыш шукто... (*Зритель деч йодеш.*) А теве пакчаште пистым ужат? Ача-авам годы-

мат тудо тыгак шоген... Мемнан ешын орлыкшым тудо сайын пала, чыла ужын...

Тиде писте йымалан ачам ик күртнӧ ате оксам шылтен коден ыле, авам тудо окса дене йыштак презым, шорыкым, чыве-влакым налын тольо. Вольыкан-кайыквусан лийна. Мичукан тидланат чонжо йӱлен витне! Кажне гана толеш, авамлан манеш: «Колхозыш пурет-уке?» «Ия тукым ден родым кучымем ок шу», — ойла ыле авам. Кажне гана мом-гынат нангая ыле: кодшо погым, вургемым, вара сурткайык ден вольыкышкат кусныш... Авам Мичука толмым ужешат, чыве ден агытаным комдышко опта да мыйым Зоямытын мончашке наннгаен кода ыле. Туртын шинчамат, тарванашат лӱдам. Агытанже мураш тӱнгалеш да «Агытанже молан мура? Ынде мыйым муыт вет...» манын шортын шинчем ыле... Шарнем, авам чывым шылтен ыш шукто, Мичука адак толын лектын, поген нангайынеже... Авам кудывечыш куржын лекте да чывым руалтен куча — шӱйжым пунчалеш, весым руалта — адакат пунчалеш. «Тылат ынже лий — мыламат ынже логал; иялан пуымеш, лучо шке тӱнчыктарем».

Авам чот черланыш, вольыклан кургымым ямдылаш вийжат ситен огыл. Презына туешкен колыш... Шарнем: колышо презе кудывече покшелне кия, а авам воктеныже пӧрдал-пӧрдал шортеш... «Колхозыш пурет-уке?» — Мичука адак чыштыра. «Мо дене пурем, нимозмат кодын огыл вет, — авам чот шортеш, — икшывем пуэн пурем мо? А? Ала Марпам пуэн пурем? Э! Те айдемыжмат кочкида! Порволо! Шинчам ынже уж! Эше ик гана йолетым мемнан суртыш пыштен ончо — сурт-оралтет йӱлалтем!» Мичука ик жаплан толаштарымыжым чарныш. Лӱдӧ, витне. Тыге ме шорыкым арален кодышна... Война марте. Ай, вара тудыжымат Мичука налоглан поген нангайыш. Шарнем: вӱтагыч вӱрвузык лектеш — нержым тодылын, да колышо шорыкым шӱдырен луктеш. Сырымыж дене вӱташтак кӱзӧ дене шуалтен... Вот. Война тӱнгале:

Ныл ий война, ныл ий война,
Ныл ий война куш шуыктыш?
Кӧлан илаш, кӧлан колаш,
Кӧлан — чот пояш!

22 июньышто марий-влакын пайремже ыле вет... Ме пайремлаш ямдылалтынна. Урем мучаште кугу үстелым поген шынденна. Ял калык пайремлаш шинчын гына шуктыш — Сулинур могырым имнешке толеш! «О! Вестовой вашка! Могай гынат уверым конда», — маныт. Вестовое толын шуо... Война тўнгалме нерген каласыш. Мылам, 15 ияш икшывылан, мо тыгай войнаже — ала?.. Пошкудо Микивырлан тунамак погынаш кўштыш. Микивыр — тошто сарын офицерже лийын, тудым военный пашалан туныктышаш уке — садлан эн первой нангаеныт. Шарнем: Микивыр, Зоя ўдыржым вачўмбакше шындышат, гармоньжым нале да муралтыш:

Мўндыр мардежет пуал колтыш да
Кў курыкетлан нелыже тольо.
Мўндыр волгенчет волгалтарыш да
Пышкерме вуетлан нелыже тольо.
Мўндыр кўдырчет кўдыртале да
Кў курыкетлан нелыже тольо.
Мўндыр уверет толын шуо да
Шемер калыклан ойгыжо тольо.

Сарын кокымшо кечыжланак ял гыч чыла сай имньым нангайш тўнгальыч. Мыйын нурыш коштмо имнемат — Шемечым — сарыш нангайынешт. Вўта гыч кучен лукмо годым, имне ик жаплан чарнен шогале да кум гана вуйжым савалтыш. Шинчаж гыч кугу шинчавўд чўчалте... «Ачам огыл гын, изам огыл гын, кеч имнем сарыш кая!» — почешыже шортын кодым... Эх, мыйжат, ўдыр икшыве, 2 ий гыч тулан сўйыш логалам манын шоненам мо?

...Илыш йўршеш кумыкталте. Чияш, кочкаш нимат кодын огыл. Икана шыжым, лум вочмеке, пасушто киен кодшо паренгым погаш каенам... чара йолын... Пасуштак ушым йомдарен йўрлынам. Авам кышам почеш кычал миен да пеле колышым муын. Паренгтыжымат шым му... Садак колем ыле: кочкашыже вет нимат уке. Тунам авам шошылан ўдаш кодымо пытаргыш кыне нўшмыжым пукшен... Чыла! Ўдаш нимат кодын огыл.

Ой, военный налогшо, военный страховкыжо... Мемнан еш гыч сарыш кайыше нигў уке — кок пачаш шуқырак тўлыктат. Авам погым шылтен опта манын шонат ыле,

йўдым обыскым ышташ толыт: пёртйымалнат кычалыт, эсогыл рокымат пургед пытарат... шылташыже — нимом! Шарнем: икана адакат обыскым ышташ толыныт — нимо уке да... авайын марлан толмо годымсо тошто тўшакшым нумал нангайышт! Мален киём — мыйым тыге-е-е-е тўшак ўмбач почкалтышт да луктын кайышт... Ўдыр икшывым пу койкеш чара кодышт.

Чияшемжат уке да... школышкыжат кошташ тыршем. Моло-влак деч кугурак улам, школыш 12 ияш веле каенам вет. Пошкудо Микивыр вате Зоя ўдыржын тошто тувыржым, йыдалжым конден пуэн. А мемнан ял гычак ик ўдыр класс ончылно мыйым тыге мыскылыш: «Енын вургемым чиен коштат» мане. Чонлан пеш йўсын чучо — тетла школыш шым кай...

Авамым чаманен, колхоз пашаш кайышым. Мемнам чодыраш тулшол серьган пушенгын вожшым погаш колтат ыле. Вожшо — резинам ямдылаш йўршў, тудым фронтыш колтеныт... Ик тыгай вожым муат, сайын эрыктет — ик кило ложашым пуат. Икана тыге коштмо годым умбачынак тиде резин пушенгетым ужынам. Куанымем дене тунар чот куржаш тўнгалынам, йол йымакемат ончалын омыл — шўртнен камвозынам, вуем ден лупшалалтынам да ушем йомдаренам. Ни резинже, ни ложашыже ыш логал...

Латшым ийым темышым веле — мылам повестка толын! Тиде повесткыжым ужынат омыл, но мыйым правленийыш ўжычат, корнылан ямдылалташ кўштеныт. Мўнгў мийышым, «Авай, мыйым армийыш нангаят» маньым. Авай правлений дек кайышат, ик урем мўгырен шортеш: «Кузе мый ончен куштенам — ең ужын огыл, ынде кушкын шуын, йытыра лийын да шинчаланда перна?» Авайын тиде шомакшым нигунамат ом мондо...

Эрласе кечыланак мыйым эрден-эрак нангайышт. Кап-каште шкет шоген кодшо авиёмлан тыге муралтышым:

Чеверын, куэрем! Чеверын, ломберем!
Чеверын, пеледалтше садерем!
Чеверын, авиём! Чеверын, родем-шамыч!
Чеверын, йўратыме йолташем!
Вуешем пидме ош шовычлан
Арчаште кияш вер уке!
Ачиём-авиёмын суртыштышт

Мыланем илаш вер уке!
Вуем олмеш ош шовычем кодеш!
Кидем олмеш ош перчаткем кодеш!
Йолем олмеш ош йосынкам кодеш!
Капем олмеш шем мыжерем кодеш!

Марий республик гыч тунам 100 марий ўдыр Ленинградые аэростатный частылашке логалынна. Ладожское ер гоч вончымына годымак, бомбёжко тўнгале. Мыняр салтак, тушманым чак ужде, туштак колыш... Мыйже кузе илыше кодынам, а? (*Юморажым ончалеш.*) Ала тыяк мыйым араленат?

Ой, тушто пеш чот неле ыле... Эре обстрел, осколкыжо йўрла йога. (*Кидысе сусыржым шарналта, ончыкта.*) Икана, обстрел годым, осколко мыламат логалын. Меже постышто кугу кўртнё зонт йымалне шоген улына, тиде зонт осколко деч арален... Ончем: урем дене латвич ияш рвезе куржеш. Мемнан дек изиш куржын толын ыш шукто — камвозо! Мый шонышым — всё! айдеме колен. Кенета пийла йынгысыме йўкшым колым... Вигак шкемым шарналтышым: вет тунамат, мыйым имне чумал шуымо годым, авам ылыжам манын шоненат огыл... но ўшанен, вучен... Тиде рвезат ўшанен, тудат эше илаш шонен, вет моткоч самырык лийын... Мый шым чыте, зонт йымач куржын лектымат, ала нумал пуртем манын, воктекыже куржын мийышым. Чынак, мўшкыржё шўтлен — кўргыжё чыла воктеныже кия. «Акай, мый илем але коленам?» манын йодеш. Мыйым нигунамат «Акай» манын огытыл... Шинчашкыже ўшандарышын ончалым: «Илет!» маньым. Тетла нимом ом шарне: воктенак снаряд пудеште. Мыйын пел кече гыч гына уш пурен, кидем сусырген, контузитлалтынам... Но тиде рвезе кызытат шинчаончылнем: тудын шинчаже... колымаш деч лўдын ончышо шинчаже... латвич ияш рвезын шинчаже... Ила-уке тудо кызыт?

Кастене ик шултыш киндым пуат ыле, пелыжым кастене кочкат, пелыжым эрлан кодет. Ик йолташ ўдырем манеш: «Марпа, айда киндынам кочкына. Кё пала — ала эр марте иленжат она шукто! Теве Вера колыш, да киндыжат кодо...» Кочкынна. Эрден помыжалтым — уке! — илем! А кочкаш — нимом, тошто сарай воктене кушшо нужым кўрын пуртышымат, кочкым... (*Шинчавўдшым ўштылеш.*)

Тиде кызыт шинчавүдем уло! А ожно уке ыле. Кошкен. Шым ий ончыч веле шинавүдем уэш лектын... Зоям тойымо годым... Ынде шым ий мый айдеме ден, вашла шинчын, шот дене мугланен омыл... Зоя колымо деч вара нигө дене... Ялыштына шкет улам. Ындыжым йырваш тулык... (*Адакат шинчавүдшым үштылеш.*) Войнаште чот шорталтын. Шинчына ыле үдыр-шамыч да мўгырен шортына ыле: «Кунам тиде война пыта? Кунам пыта...» Тыге шинчамат кошкен...

Авай деч серышым налам да кўпчыкым пурлын шортын кием: чон дене шортам, а шинчавүд — уке. «Мўшкыран лийын тол» манмыжлан сыренам да ик ий наре серышым возенат омыл... Ах, авай! Проститле мыйым!... Авамже мый коленам манын шонен да шкежат чон ойгыж дене чот тўлыжгаш тўнгалын... Тыге война пытыме деч вара эше пел ий ойгырен вучен да... вучен шуктен огыл... Кийыме верже пушкыдо лийже ынде... Мемнажым 45-ше ий мучаште гына колтеныт. Сенгымаш дене пўртылшө үдырым мўнгыштө тулык пўрымаш вучен!

Пўртылмекем, Зоя каласен: авам пеш чот ойгырен, каже пайрем годым — поминкалан мойын — шужо манын кинде шултышым пышта ыле да окнам почын, мыйым үжеш ыле. «Үдырем, ала шужен коленат — кочкышет шужо, ала чараматын кудалтеныт — вургемет шужо», — манын ойлен. Чынак, службышто коштмо годым, мўнгысө киндын пушыжо туш мия ыле, мый эре шижынам... Зоя весымат каласыш: Мичука мыйым шке шўжарже олмеш армийыш колтен. Сандене повесткыжым ончыктенат огыл. Мыйже сарыште веле пален налым — салтакыш латкандаш ий гыч гына налыт, а мыйым Мичука латшым ияшымак колтен. Да эше шўжарже олмеш!

Микале огеш лий ыле гын, мыят авай почеш каем ыле очыни... Тудо эре пеленем лийын. Но ачажлан тиде келшен огыл. Кузе гына мый дечем утлаш ыш тырше!

Енгын арален кодышыжо уло, а мыйым кө арала? Мичука адакат йоным кычал муо: мыйым ФЗО-ш тулык семын колтыш. Урал курык коклаш мланде шўйым лукмашке логалынам. Тушто кок ий пашам ыштенам. Мый шоненам: сарыште гына тыгай шучко — уке! — Урал курык коклаштат мый нимом сайым ужын омыл. Кенеж моткоч шокшо ыле тунам... Курык йымач памаш йоген — тудыжат кошкен.

Йўаш вўд уке. Тунам ме машина колеясе вўдым йўаш тўна-
лынна... Колеяште вўд пытымек, шылын куржаш вереште.
Урал чодыраште йомын улына, лу ўдыр гыч мый гына
илыше кодынам. Шуженам, вият кодын огыл... Изием го-
дым авайын туныктымо молитважым эре лудынам. Вес
тўняш кайыдем деч ончыч сулыкем касараш шоненам. Пу-
шенгте воктен тайнен шинчымат, ушем дене ош тўня дене
чеверласенат шуктышым. Ужам: ваштарешем шонго кочай
толеш, «Ўдырем, ит шорт, — манеш, — тебе курык ар-
каште кугу пўнчым ужат? Тудо пўнчө дек кае. Корным муат»,
и йомо. Ала омо, ала чынак — тачат ом пале! Пытаргыш
вием погалтышым да курык вуйыш кўзышым. Ончем: ку-
рык йымалне — кўртнбыгорно, тиде корно дене мланде
шўйым шупшыктат. Вагоныш кўзен, мланде шўй коклаш
шылын возын, Озан марте толынам... А Озан гыч корны-
жым сайын палем. Ялем дек толын шуымеке, Ыресан па-
маш дене вўд йўаш чарнен шогальым. Памаш шинча вокте-
нак, вўд погыныжо манын, изирак вынемым ыштеныт. Тиде
лаке гыч вўдым подылаш кумык лийын шуктышым, он-
чем: пундаш гыч ала-могай сўрет кўза... (*Юмоңажым он-
чыкта.*) Тебе — тиде юмоңа! (*Юмоңаце кочам ончыкта.*) А
тиде кө палет? Тиде кугыза Урал курык коклаште, чоды-
раште мылам корным ончыктен! Мылам ўшаным пуэн!
Колымаш деч утарен! Кө тиде?

Мөңгыштем изиш илен шуктышым дыр... ала уке.
Мўшкырангым. Кө деч манат? Микале деч! Мўшкырангем
нерген кузежым-можым палет ынде... Тудо йўдым Микале
мый денемак лияш шонен. Мый палем... Чонем шижын. Эр-
лашымжак шке ватыжым ойырен колтен, мый декем илаш
куснен. Тыге ме пырля илаш тўналынна... Кенез ыле. Шу-
дым эре ямдылаш коштын улына. Олыкыш каена — пуйто
узьмак: йырым-ваш пеледыш пеледеш, лыве-влак чонеш-
тылыт, пулдырчын мурыжо олык мучко шергылтеш.

Тудо кенез эн сьлне ыле! Икана олык корнышто пе-
ледыш-влакым ужынам — тыгай пеледышым ожно шекла-
ненат омыл... кўдыронгыр... Канде-канде! Микалын шин-
чаже гай! Погем да орваш пыштем, погем да орваш пыш-
тем... «Орваш ит опто, имнылан каяшыже неле», — ма-
нын, Микале воштылеш. «Микале, — манам, — мыланнат
ончыкыжым пырля илаш куштылгыжак ок лий. Ачат уш-

нымыланна чот сырен». «Пеледышетым ончал! Мотор?» «Мотор», — манам. «Леве йӱр ок нӱртӱ ыле гын, лай мардеж ок пуал ыле гын, кече шыратен ок ончал ыле гын, тудо тыгай мотор огеш лий ыле! Мыят кӱдыронгыр семынак тый дечет посна илен ом керт!» Эх, гармоньжым налын шинчешат, коктын тыге мурена ыле:

Ӱпет кудыр, могай чевер,
Ниялталмет вел шуэш.
Тӱрвет вичкыж, могай чевер,
Шупшалалмет вел шуэш.
Энгер вӱд гай тӱсет ден,
Канде тӱсан шинчат ден,
Шыма, поро кумылет ден
Тые мыйым савуршыч!
Шем чодырам тарватале
Вичкыж гына мардежет.
Мыйын чонем тарватале
Чевер мотор ӱдырет.
Эх, йолташем-пелашем,
Кенез саска пеледышем.
Мыйже тыйым эре шонем —
Монден ом керт нигунам.

Ах, Микале, тӱсетше, койышетше, гармоньым шокталтымеште тачат шинчаончылнем! Тый палет, мемнан эргына лач тыйын гай коеш. Тый тудым ужын отыл, но пале: шинчаже канде-канде, ончалеш да... пуйто тый воктенем ылыжын шогалынат... Микале, пырля лийме ик татнамат мый монден омыл...

Мемнан аза шочшаш нерген Микале ачаж дек шке каен ойлен. Мичука орен, тудым чот вурсен, мый декем орышо куржын толын да манеш: «Ачатат тюрьмаште пикталт колыш! Аватат шкенжым тыгак пытарыш! Тыят ӱмырет шке кошарте, уке гын...» Тиде жапыште Микале чот йӱын шынден да чон йӱсыж дене ачажын суртыштыжо шкенжым шке шуралтен пуштын... Микалым пытартыш корнышко ужаташ каен омыл. Зоя мылам шижтарен ыле: «Тойымашке ит кай! Мичука тылат пеш сырен: «Марпа толеш гын, Микале воктен пыштем» — манын каласен». Тетла Мичука дене ик ялыште илен шым керт. Кайышым. Сталинградыште ял озанлыкым нӱлташ! Тушто пашазе-влак чот кӱлыныт!

Йот мланде — йот мландак... Илыш мыйым тышке да тушко кышкен! Тунам шочмо верыштем илаш пүрен огыл манын шоненам. Колхоз пашаш коштмо годым, Чернушкам лүшташ шинчамат, Шемечым, шкенам нурнам, яланам... ача-авам, Микалым шарналтем — шовыч лукем пурлын шортын шинчем ыле... Вате-шамыч «Марпа, мо лийыч?» манын йодытат, «Мурым мурем» манам ыле... Йөра, шинчавүдемже лийын огыл — тогдаен огытыл... Чыла нелейөсым мондаш манын, шкемым пүтынек эргымлан да пашалан пөлекленам. Садлан дыр лектышыжат лийын, Москош да монь колтеныт...

Ай, мо Моско? Ок күл мылам Моско! ...Эргым воктене лийже ыле! Вет кызытше тудлан көра веле илем! Ок тол гын... (*Шинчавүдым үштылеш, ик жап шонен шинча.*) Сталинградскийыште илымына годым түрлыжымат ужаш логалын. Война деч вара кеч-куштат илаш куштылгыжак лийын огыл. Тушто кундемже олыкан, чодыра уке гаяк. Телыже мемнан гай йүштө огыл гынат, кажне кечын конгаш олгаш пу күлеш. Икана телым, лум вочмеке, кум менге торап пулан каенам. Кок кылта наре укшым погенамат, ваче гоч сакен, мөнгө велыш тарванышым. А мардеж лүшка, лум чарныде опта — корным йомдаренам. Кылтам үмбаке возынам да шонем: «Тыгай неле илышым илымешке, тыштак үмыреш мален колтышаш ыле. Кузе тунам, имне чумалмек, ылыжынам? Кылме шыжым, пасуш паренге кычалаш кайызем годым, молан авам почешем миен? Лучо пасуштак кылмен колгаш ыле... А войнаштыже... молан ик пуляжат шүмем шүтен огыл? Урал курык коклаштыжат колымашак мыйым вучен огыл мо? Ала Микалем воктене пурен возышашем лийын?» Эргымын шортмо йүкешыже помыжалтынам: «Авай, тыйже колет гын, мыйже кузе илаш тўналам?» — манеш. Шинчамым почым — яндар кава, шыптымык, игече лыпланен. Умбакем эргымын волгыдо шинчаже онча: тугае лишыл, тугае шерге... Он пелен ондалымамат, ятыр жап тыге киенам... (*Ойжо гыч эргыжын фотокарточкым луктеш.*) Микале, эргым, тый эре мыйын шүмыштем улат! Чонем шижеш: тый кудалтен кайыземлан өпкедалтынат. Садлан ала ужметат ок шу. Витле ий! Витле ий ынде тыйым вучем... А кузе чот ужнем, он пелен ондалнем... Кузе умбакыже илаш?

Таче куку тышан мура,
Эрла кушакын мура?
Таче тендам тышан ужам,
Эрла кушакын ужам?
Ала тувырем кўчык,
Ала шовырем кўчык?
Чон ойгем ден мурен кодам —
Ала ўмырем кўчык?
Вўд ўмбалсе уажын
Укшыжо шуко улмашын.
Мыйжын ўмыр эртарашемже
Ойгемже шуко улмашын.
Аркаште кушшо пушенгыжлан
Йўштө лумжат логалеш.
Мыйын гае тулык енлан
Йөсө илыш логалеш.
Чевер кечыжат лектын огыл,
Эр ўжара вел лектеш.
Мыланемжат пўрен огыл
Сай йолташ ден ўмыр эрташ.
Шинчавўдем, ит його.
Изи шўмем, ит йүлө!
Мом Юмыжо пўрен гын,
Тудыжым ужде от иле.
Лучо шокто гармонетым,
Ойгырен мурен кодам.
Ойгырен мурен кодам да
Кид кучен ойырлалам.

(Икмыняр зритель дене кид кучен ойырлен, пөртишө дек ошкылеш, корно вельшке эше ик гана ончалеш.)

Адакат вuem коршташ тўнгале. Кызытше — шуко ойлымылан ала-мо? *(Келгын шўлалта, атым налеш, вуйышкыжо ложашым йыга, веранда омса воктен, чарнен шогалеш, зритель-влаклан ойла.)* Шукат ойлышым, манам. Окмак кувала шогылтым... Йөра. Нелеш ида нал... Тетла жапдам ом кучо... Ом кучо, кайыза... Кайыза мөнган мөнгышкыда, таза лийза, пиалан илыза... Мыйын семын орлыкым ида пале... Ом кучо, кайыза... А мый эргым вучем. Тудо садак толеш... Кунам-гынат толеш...

(Вуйышкыжо ложашым йыген шога, тора корнышко онча.)

ВУЙЛЫМАШ

Почеламут

Отымбал	4
Гитар йолташем	5
Ит лүд, мый пеленет улам	6
Йөраташ шонет гын	7
Шинчавүдетым мый ом шого	8
Чонгештен от керт	9
Чүкталте у шүдыр	10
«Эр эрдене тўтырам вашлийым...»	11
Куэ лышташ	12
Самырык пагыт	13
Келшен омыл	14
Мардеж	14
Ит ойгыро	15
«Ом тошт мужедаш мо лийшашым...»	15

Муро

Шем шинчан тагем	17
Ит вучо	18
Йомдарыме шўлыш	19
Икымше лум	20
Унам-влаккан	21
Тыге лиеш мо йөраташ	22
Кеч лўметым каласал	23
Чоным почын мурена	24
Тыланда	25

Ойлымаш

Стапан ват енгай	27
------------------------	----

Монодраме

Марпа	39
-------------	----

Владимир Матвеев
(Матвеев Владимир Владимирович)

Шем шинчан тангем

*Почеламут ден муро-влак,
ойлымаш, монодраме*

7+

Черноглазая подруга

Стихи, песни, рассказ, монодрама

Редактор *С.Д. Архипова*
Художник *С.Н. Тимофеев*
Корректор *Н.В. Иванова*
Компьютерная верстка *С.Д. Архиповой*

Издательство ООО ИПФ «СТРИНГ»

Изд. № 338

ISBN 978-5-91716-338-3

Подписано к печати 10.10.2014. Формат 84x108/32.
Бумага офсетная. Усл.печ.л. 3,0. Тираж 500.
Заказ 3329

РО «Союз писателей России» РМЭ
424036, Республика Марий Эл,
г. Йошкар-Ола, ул. Красноармейская, д. 44

Отпечатано с готового оригинал-макета в ООО ИПФ «СТРИНГ»
424000, Республика Марий Эл,
г. Йошкар-Ола, ул. Строителей, д. 95

Владимир Матвеевын “Шем шинчан танем”
книгаш түрлө сынан почеламут ден муру-влак,
илыш йыжыным почшо “Стапан ват енгай”
ойлымаш да “Марпа” монодраме пуреныт.

ISBN 978-5-91716-338-3

9 785917 163383